

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De Eloqventia Civili. Qvæ Deliberativvm, Et Ivdiciale genus complectitur.
Liber Dvodecimvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

DE
E L O Q Q V E N T I A
C I V I L I.

QVAE DELIBERATIVVM, ET IVDICIALE
genus complectitur.

L I B E R D V O D E C I M V S.

P R A E F A T I O.

Loquentia civilis illa quidem, rudis adhuc, & impolita, magnam habet commendationem antiquitatis, siquidem cum ipsis hominum cœcibus habuit initium, qui non nisi beneficio sermonis inter se

communibus adminiculis uti diuina maiestas voluit, ut suam gentem durissimæ seruitutis laboribus oppressam, primum liberaret, deinde inter vastas solitudines errantem consolaretur, mox etiam Sacrarum legum cultu perpoliret.

At postquam apud Hebræos constituta fuit respublica, celebrata sunt *Portæ*, in quibus conciones, & iudicia exercebantur, ex quo fit, ut nunquam pro ipsis magistratibus sumantur: nec sine ratione *Portas mortis* ad psalmum 9. pro iniquis iudicibus accepit Remigius. Gloriosum igitur fuit in porta dicere, concionem audis auribus instantem deinere, salutaribus consilijs suos ciues iuuare, contra vim munire, pupillis, & viduis adesse velut Deum de machina, infectum redere quicquid non oportuerit, quicquid oportuerit factum rationum pondere, dicendique vi, ac suauitate vendicare. Nec dissimili exemplo apud Græcos ab heroicis inde temporibus frequentata sunt conciones, in quibus quantus esset ardor animi, & concurrentium fremitus, describit Homerus his versibus.

Ἡύτε ὄνεια εἶσι μελισσῶν ἀδινάων,
πῖ.

Civilis elo-
quentia an-
tiquitas, &
necessitas.

coaluerunt. Vbi primum vestigium societatis extitit, ibi dominari cepit oratio, qua mortalium incultam barbariem paulatim ad mansuetioris vitæ iura, legesque traduxit. Tanti autem fecere veteres in hac civili vita dicendi rationem, ut hoc vnum ad regendos, inflectendosque animos praesidium, vel maximum arbitrarentur, cuius ope destituti Principes, se concionum fluctibus obijcere protinus verebantur. Itaque Moyses ille sanctissimus in sacris, licet antea caelestibus prodigijs esset confirmatus, formidet tamen legationem à Deo impostam, quod non sibi videretur eloquens, nec acquiescit, priusquam audiat. *Aaron frater tuus Lenites, ego quod eloquens si: Ecce ipse egreditur in occursum tuum. Ipse loquetur pro te ad populum, & erit ut inimicus.* Ita his quoque sermonis humani

Moyse cur
legationem
formidet.

Exod. 4.
Aaron elo-
quens.

*Portæ He-
braeorum.*

*Iob. 38 17.
Portas mortis ad
Sap. 16.
Ipsa. 38.*

*Conciones
Græcorum.*

Πέψατε λαφυρῆς ἀπὸ νέων ἐρχομένων
 αμ,
 Βούλον δὲ πέποιται ἐπ' ἀβυσσιν εἰαρινῶ-
 σιν.
 Αἰὲ τ' ἔνθα ἄλις πεποτήται, αἰδέτε
 ἔδω.
 Δετῶν ἔδνα πολλά νεῶν ἄσω, ἔκ κλισιά-
 αμ
 Ητὸν ὁ προπαρθε βαθείης ἔτιχόντο.
 Πάδεν εἰς ἀγογῆμ.

Cogitur scilicet populus à nouem vocalif-
 fimis præconibus, instat apum tacematim ef-
 fusarum conuolat, conflurgunt Principes,
 concionantur. Agamemnonis maiestas quæ-
 dam dicendi propria est, in Menelao suavis
 elucet breuiloquentia, Nestori melleum flu-
 men cordi est, Viylles fundit orationem den-
 sam, & hybernis nauibus simillimam. Hæc
 civilis eloquentiæ cinabula, quæ si recte cõ-
 sideretur, ante Epidicticam cœpit, sed nun-
 quam perfectionis culmen attingit, antequam
 exornatiua huius, & nateatis Suadae, ve-
 luti quodam vberè fecundaretur. Duo au-
 tem sunt eloquentiæ civilis, quantum com-
 plecti quidem licet, brachia, quorum alterum
 in suasionibus, & dissolutionibus viger. Alterum
 in controuersijs, & iudicijs sese promit
 vberius. In his enim quasi quibusdam gloriæ
 theatri hæc facultas semper floruit, atque
 dominata est. Quamobrem vt totam hanc e-
 loquentiæ rationem liquidius complectamur,
 in genus deliberatiuum, & iudiciale di-
 uidemus.

Duo eloque-
 tia civilis
 brachia.

Deliberatiuum genus.

CAPVT I.

DEmonstratiui generis diuicias contem-
 plati, nunc quasi ex amœnissimis hortis
 in aulam sanctiorem progredimur.
 Deliberatiuum genus est, in quo cœlestis
 Minervæ domicilium, sacrarium The-
 midis, rationis, & prudentiæ sedes, fons men-
 tis, iudicij, & consiliorum omnium.
 Εξ οὗ τὰ κενὰ βλαστάνει βυλεύματα.
 Is olim nobilissimis ingenijs aditus ad
 laudem fuit, hic dicendi campus, hic cuius
 gloriæ, hic triumphorum omalium seges, hoc

Aeschylus
 in tragœdia
 de septem ad
 Thebas.

eloquentiæ quoddam seminarium. Atheni-
 ensis quippe, & Romana respublica cum ex
 Aristocratiâ regreantur, & vnicuique, qui
 modo ius haberet sententiæ, liceret de rep. &
 opinari, & dicere, quam non oratorum co-
 piam effuderunt? Iogens erat animorum im-
 petus, omni conatu properantium ad decus.
 Inuitabant suis pretijs res maximæ, de qui-
 bus decernebatur, titillabat dulcis illecebra
 gloriæ, & monebat respublicæ amplitudo,
 & si nihil decus publicum, priuatum certe
 commodum, cum inde amplissima fierent
 rebus familiaribus accessiones, nonnunquam
 incitabat. Hinc Demosthenes, hinc Cicero-
 nes, hinc Aeschines, & Hortensij, hinc Cotte,
 & Hyperides vigorem, & spiritus in rebus
 sumpsertunt.

Postquam mutatus est Reipub. status, &
 penes vnum omnia fuerunt, volitans illa
 concionum libertas imperio paulatim restri-
 cta, & quæ antea in publico disceptabantur,
 ab innumeris ad paucos traducta, inter san-
 ctioris aulae priuatos parietes agitata sunt.
 Et hæc certe longè melior, si non ad eloquen-
 tiam acuendam promptior ratio.

Nam quot per deliberatiuum genus in istis
 Democratijs importata fuerunt incommoda,
 qui concionum fluctus, quæ actorum tragœ-
 diae fuerunt, quis ignorat?

Oratorijs
 suo mliis
 nocentiss.

Quotus enim erat inter istos oratores, qui
 synecete studeret respublicæ, qui priuatis non
 esset insecutus commodis, qui venalem lin-
 guam non haberet? Itaque cum ad morum
 peruersitatem audax illa, & armata loquen-
 tia accederet, ea ab oratoribus in populum
 gerebantur, quæ iniustissima, & crudelissima
 ciuitates multæ expertæ sunt.

Nunc igitur in regno à popularibus illis
 concionibus exclusum deliberatiuum genus
 locum habet, partim in Principum consisto-
 rijs, vbi civilis prudentia, & consummata in
 rebus peritia, cum graui, & ponderosa qua-
 dam eloquentiæ forma vim obtinent: par-
 tim etiam in cõciõibus sacris, & ad populû
 hortationibus, quæ illuminatam sapientiam,
 & incensam caritate orationem, non multas
 verborum argutias desiderant. Partim etiam
 in priuatis rebus, quæ ad vitæ institutionem
 pertinent, quo in curriculo nobiles Philoso-
 phi, vt Isocrates, Dio Prusæus, Maximus Ty-
 rius, Arianus Epicteti, Plutarchus, Seneca, &
 alij feliciter defudarunt.

Pract-

Præcepta generis deliberatiui ex veteribus in τὸν ὅρον expressa.

CAPVT II.

IN deliberatiuo, sex considero, definitionē, diuisionem, materiam, causam efficientem, formam, finem.

Deliberatiuum est, quod positum in consultatione, habet in se sententiæ dictionem.

Partes sunt duæ, suasio, ad quam referuntur exhortationes, monitiones, peritiones, consolationes, preces, & dissuasio, ad quam spectant, dehortationes, obiurgationes, & cetera.

Suasio est oratio deliberatiua, quæ primum consultatione, quid faciendum sit, ostendit.

Dissuasio est oratio deliberatiua, quæ auditoribus aliam partem, ac suasionem ostensa est, persuadere conatur.

Materia in genere est de contingentibus futuris, quæ ad nos referri possunt, & quorum causa, & origo est in nobis sita, non est autem de fine deliberatio, sed de his, quæ pertinent ad finem.

In specie, si causa sit publica, quinque ab Aristotele numerantur, lib. 1. Rhetor. vectigalia, bellum, pax, custodia regionis, quæ importantur, & exportantur, ratio ferendarum legum. πόροι, πόλεμος, εἰρήνη, φυλακὴ χωρῆς, εἰσαγόμενα, & ἐξαγόμενα, νομοθεσία.

In priuatis causis tot occurrunt, quot sunt hominum negotia, in vita, & re familiari instituenda, vt an litteris debeat nauare operam, aut mercaturam Polemon? an uxorem ducere, an cælibem vitam conseruari, an agrum emere, an iter suscipere, an in Canadum nauigare?

Materia, alia simplex, alia composita.

Simplex, vbi vnum quid in quaestionem cadit, vt an Athenienses rem naualem curare debeant.

Composita, vt, an Cæsar victo Pompeio Romam remeare, an in Hispaniam proficisci debeat.

Efficientes causa deliberationis.

Efficientes causæ sunt, qui deliberant, in

quibus primum spectanda autoritas, & in publica causa, quis sit status politica.

Seneca libro de beata vita cap. 3. duas res publ. animo in vniuersum complecti iubet, vnam magnam, & vere publicam, qua Diij (inquit) atque homines continentur, in qua nõ ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum cælo metimur: Alterum cui nos ascripsit conditio nascendi. Reguntur porro ciuitates tot modis, quot sunt genera administrationis.

Varia autem sunt species politiarum. Regnum, siue Monarchia, est vnius principatus, siue, vt ait Aristoteles lib. 3. politiarum, vnius imperium, communemque vtilitatem spectans.

Polybius, lib. 6. Monarchiam, à regno distinguit, quod Monarchia dicatur, si quis robore corporis, & animi viribus præstans sibi Imperium, & principatum alicuius populi sumat, & obtineat sine voluntario populi consensu: Regnum verò sit dominatus & republicæ consensione vni concessus. ἀκατασχέτως (inquit) & φυσικῶς συνίσταται μοναρχία. Ταύτη δ' ἐπεται, & ἐκ ταύτης γινάσκειται μετὰ κατασχέσεως, & δι' ὀλίγου βασιλεία.

Aristocratiæ est optimarum Imperium, vel, vt ait idem Polybius, cum republica secundum electionem à iustissimis, & prudentissimis viris æqualiter administratur. Ητις κατ' ἐκλογήν ὀπισθὲν δικαιοτάτων, & φρονιμοτάτων ἀνδρῶν βραβεύεται.

Democratia definitur, Imperium populi communem vtilitatem spectans. Hæc sunt tria politiarum genera recta, & legitima, quibus praua totidem opponuntur a Polybio: Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratiæ.

Tyrannis est abusus Monarchiæ, & illegitima imperij occupatio.

Oligarchia est imperium ad vtilitatem paucorum diuitem spectans.

Ochlocratiæ est tenuissimæ plebis principatus.

Addi potest ex Diodoro, Anarchia, quæ solet exurgere ex turbulentissimis temporibus, vbi, sine Rege, & cæteris magistratibus fluctuat imperium.

Prudentis igitur erit oratoris videre, an agat cum Regibus, & Principibus, quibus, vt ait Parysatis illa apud Plutarchum, verbis opus est bysiniis, an cum optimatibus, apud

ggg

Respubli- ca dua.

Respubli- ca magna qua?

Monar- chia.

Monarchie & regni dif- ferentia.

Aristocra- tia.

Democra- tia.

Oligat- chia.

Ochlocra- tia.

Anarchia.

Cic. 3. ad Heren. Partii. Arist. Rhet. l. 1. οὐ μόνον τὸ μὴ πρό- τρον, τὸ δὲ ἀποτροπὴ.

Delibera- tiui quinque argumenta

UNIVERSITÄTS- BIBLIOTHEK PADERBORN

quos, honesta, & legitima dicere oportet, an cum plebe bellua multorum capitum, cum qua negotium tractare difficillima res omnium. Neque verò satis est dignitatem in viris spectare, sed morum, & conditionis, & ingenij rationem habere oportet: prudenter igitur Aristoteles in Rhetorica agit de moribus iuuenum, & senum, & virorum, quæ ego hic in tuam subijcio.

Mores iuuenum, virorum, & senum.

CAPVT III.

Hieronymus in Ecclesiastem cap. 12. paucis adolescentiam definiens, huic adiungit comitem stultitiam. Chrysostomus epist. 3. ad Olympiadem ait, hæc ætate ingentem esse libidinum tempestatem, magnam vero rationis imbecillitatem. Η πολλή τ' επιθυμία ζάλη, ἀδενέδερ' οὐδ' λογισμός. Similiter Ambrosius de Abel, & Cain lib. 1. cap. 3. Iuuentutem variarum illecebris passionum feruere. Sed ubi maturior ætas accesserit, tanquam pubescentis læsciuiæ tempestate discussa tranquillitatem refundi, & in quodam portus quietos læsæ animæ nauigium subducere. Bassilius in cap. 3. Isaïæ, pluribus iuuentutis mores describit. Plato lib. 7. de legibus, facit puerum quauis bestia intractabiliorem his verbis, ὃς πάντες πάντων θηρίων ἐστὶ δούλωτα χαιριδωτάτου, ὅσα γὰρ ἐχει πηγῆν πρὸ φρονέειν μήπω κατηρητομένην ἐπιβουλοῦ, καὶ ἀξιμῶ, καὶ ὑβριστότατον θηρίων γίγνεται.

Iuuenes sunt cupidi, & parati ad efficiendâ, vitæ concipiuerint, sectatores voluptatum, & in horas mutabiles, fastidiosi in cupiditatibus, & celsriter quidem, & valde concupiscunt, statim verò sedantur, vehementes sunt eorum impetus, sed non diuturni: cuiusmodi eorum sitis, & famessat senum cupiditates, partim decrescunt, partim languescunt, quare luxuri sunt auidi, & remissis voluptatibus luero seruiunt, viri mediocriter se habent ad voluptates.

Iuuenes sunt iracundi, statim excandescunt, & maxime si propter studium honoris Turpi.

parui fiant: Senes excandescunt imbecillius, viri moderatius.

Iuuenes studiosi sunt honoris, & excellentiæ, & victoriæ magis, quam pecuniarum, nondum enim egestatem experti sunt. Senes sunt vitæ appetentes, maxime extremo tempore, quia cupiditas est rei absentis, & quominus est vitæ, eo magis desiderant.

Iuuenes, vt plurimum non sunt malis moribus, quod non sint veteratores; Senes contra, sunt magis versipelles, vt omnia in partem rapiant, viri sunt in utroque moderatores.

Iuuenes sunt crudeli, quia nondum in multis decipri: Senes suspiciosi, quia magis periti: Viri, neque leuiter credunt, neque omnibus detrahunt fidem.

Iuuenes sperant multa, quia futuri multum habent: Senes timent omnia, etiam tuta: Viri, neque nimis confidunt, neque nimis timent.

Iuuenes sunt verecundi, & facile erubescunt: Senes duritiorem habent frontem: Viri, neque omnino verecundi, neque sine aliquo rubore sunt.

Iuuenes honesta præferunt vtilibus: Senes necessaria honestis, Viri mediocritatem obtinent inter parsimoniam, & luxuriam.

Iuuenes curiosi sunt sodalium, gaudent nimis consuetudine: Senes non ita: Viri mediocriter.

Iuuenes in omnibus serè sunt nimij, nimis amant, nimis oderunt, tum putant se scire omnia: Senes peccant defectu, & putant quidem, sciunt autem nihil: Viri, neque amant, neque oderunt effusius, sed oderunt quasi amaturi, & amant quasi odio habituri.

Iuuenes misericordes sunt, sua enim innocentia cæteros merentur: Hoc ipsum vitis, & sensibus conuenit.

Iuuenes ridet lubenter, & sunt faceti: Senes plerunque odere ridiculos: Viri sectantur mediocritatem: Hæc paucis Horatius complexus est.

*Ætatis cuiusque notanda sunt tibi miris, Horatio
Mobilibusque decor, maturis dandus, & an- in att-
nis
Reddere, qui voces in se scit puer, & pædi cer-
to
Signat humum, gessit paribus colludere, &
iram
Colligit, ac ponit temperè, & mutat in ho-
ras.*

Imberbis iuuenis, tandem custode remora,
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine
campi:

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vili in tardus prouisor, prodigus aris,
Sublimis, cupidusque. & ama a relinquere
pernix:

Conuersis studijs: atas, animusque virilis
Quarit opes, & amicitias: inseruit honori:
Commisisse cauet, quod mox mutare labores:
Multa enim circumueniens incommoda:
vel quo

Quarrit, & inuentis miser abstinet. & times
viti,
Vel quod res omnes timida, gelidæque mini-
strat.

Dilator, spe longus, inors inuidusque futuri:
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero, Censor, Castigatorque minorum.

Et hæc quidem aurea, Aristotelique, & Ho-
ratiij digna iudicio: sed tamén ingenia ple-
runque in consuetudine, & vitæ ratione, at-
que institutis ita mutantur, vt inueniantur
senes pueri, & pueri senes: Hoc erit prudentis
oratoris animaduertere. Ex his, quæ dicta sunt
colliges, vt plurimum iuuenum animos ille-
cebra gloriæ titillandos, temperandum ali-
quando in eorum leuioribus vitijs, expectan-
dum tantisper donec iracundiæ, & cupiditates
deferuefcant, nihil cum cupidis agi, defecatis
emotionibus animi, omnia futura remissiora,
contra torrentem non esse luctandum. At si
indomitæ libidines fuerint, & maior in dies
audacia, præcipuè in agrestibus animis, vt non
modo temporis longinquitate non mirefcant,
sed obfirmatæ malitiæ incrementis serpat la-
tius: efficiendam, vt qui lenitatem contem-
pserunt, feueritatis aculeos sentiant. Solent e-
nim simillima ingenia, vt muscæ aceto, sic fe-
ueritate excitari, aut ad exemplum ariorum
frangi, si modo curuari non possunt. Apud
senes maxime spectanda erit vtilitas, pecuniæ,
prædiorum, opulentia, & omnium commo-
dorum ad viram accessio. Apud viros,
vt ipsi rationem audiunt, oratio
erit ex honestate, & vtili-
tate temperan-
da.

Mores secundum conditionem.

CAPVT IV.

Nobiles omnino sunt honoris cupidi, Ita
enim compositum est hominum ingen-
um, vt ea, quæ habent, studiosius qua-
rant, & accumulunt: At nobilitas est dignitas
quædam, & honor maiorum, quo fit, vt aliū,
atque alium honorem semper appetant. Idē
quoque facile contemnunt, sunt enim fasti-
diosi stomachi. Diuites sunt sæpè contuma-
ces, contumeliosi, delicati, ob mollitiem, & fe-
licitatis ostentationem arrogantes, apud quos
difficile est agere, nisi torrens fortunæ virtute
reprimatur. Sed licet apud Theophrastum vi-
dere elegantissimos harum personarum cha-
racteres.

Nobilium
mores.

Mores plebis.

Mores plebis describunt summi artifices,
Plato, Salust. Cornelius Tacitus, Seneca, Xe-
nophon.

Platoni dicitur, bellua multorum capitum.
ἄριον πολυκέφαλον.

Xenophonti ἀχάριστον, ἀμείων, ἐάσκαλον, ἀ-
παιδέυτον, multitudo, inquit ingrata, crude-
lis, infida, imperita.

Cornelius ait, vulgi sunt impigræ lingua,
ignauī animi.

Liuius, priuata cuique stimulatio, vile de-
cus publicum.

Salustius, multitudo vulgi magis more,
quàm iudicio, post alium alius, quasi prudenti-
torem sequitur.

Item. Natura inuidum vulgus ægris ocu-
lis alienam felicitatem intuetur.

Ingenio est mobili sediciosum, atque dis-
cordiosum, cupidum nouarum rerum, quieti,
& otio aduersum, aut seruit humilium, aut su-
perbe dominatur: Hæc, & alia Lipsius. Apud
huiusmodi homines, nisi prius bonis moribus
excolantur, difficillima est omnino oratio, v-
bi nulla ratio: Itaque in istis, & similibus
fatius conticescere, quàm sine fructu, & sæpè
cum maximo periculo verba facere. Tentan-
da sunt etiam nonnancquā remedia feueriora,
vbi minime profunt lenia. Sed hæcenus de mo-
ribus personæ.

Iam in deliberatio genere spectandus se-
quitur post efficientem finis, & is, honestas

G g g g 2 cum

cum utilitate coniuncta, omnis autem honestas cum virtute posita est.

De honesto.

Virtus est animi habitus, laudabiles eos efficiens, in quibus est: cuius quatuor sunt fontes, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, de quibus in demonstratio genere dictum est.

Nunc quomodo ex partibus antea enumeratis, orator elicere possit argumenta ad rem suadendam, vel dissuadendam, ostendemus, si rem secundum iustitiam probare velit.

Honesti ratio quomodo tractanda.

Primum demonstrabit, eam diuino cultui consentaneam, summo numini gratam, & acceptam.

Secundo patrum institutis, & legibus, consuetudinibus maxime conuenire: parentum, affinium, ciuium charitatem inter se continere.

Tertio spectare ad referendam gratiam, quo nullum officium magis necessarium est.

Quarto improborum audaciam reprimere, bonis signum ad bene sperandum proferre.

Quinto disciplinam, modestiam ciuitatis, hoc maxime facto contineri.

Postremo, nefas esse fidem violare, officium negligere, ignominiosam perfidia notam subire, seruandam cum hostibus fidem, necessitudinem cum clientibus, retinendam, deinde religiose obseruandum, verus dictum. *Quod ubi si non vis, alibi non faceris.*

Vt rem honestam esse secundum fortitudinem planum faciat orator, in primis magnam esse ostendet, quæ non vile habeat virtutis experimentum.

Secundo, pro honesta causa non modo subeundos, sed vltro etiam appetendos, esse labores.

Tertio, mortem quauis turpitudine iucundiorē esse.

Quarto, virum non esse, qui propter dolorem ab officio, fortitudine, & honestate recedit.

Quinto pro veritate, & sua, suorūq; sed potissimum pro Dei gloria nullas inimicitias, formidandas, nulla tormenta recusanda.

Temperantia vberem suorum, & dissuasiuam materiam suppeditabit, cum ostendet, quam magnum, quam regium, quam diuinum sit libidinem coercere, vota immodica, & cupi-

ditates non admittere, volitantem vanæ laudis cupiditate animum cohibere: eundem crudelitate incitatum, ratione compefcere, victis ignoscere, iacentes erigere, denique in summa dignitate, & rerum potentia tenere modum.

Prudentia per cæteras sparsa virtutes efficiet, vt orator aduocet in consilium præteritas, memoria duce, & comite experientia, consideret præsentis, consulat peritos, bonisque consiliarios, seipsum excitet, & acuat ad bene coniiciendum, ratiocinetur, prouideat, circumspiciat locum, tempus, facta, personas, prospiciat difficultates, & mature adhibeat remedium.

Hæc ad prudentiam: quæ secus fiunt, contra prudentiam fiunt.

De utili.

CAPVT V.

Vtilitatis duæ sunt partes. Prima incolumitas, altera felicitas. Proponet igitur prudens orator malorum fugam, eo enim argumento maxime afficiuntur auditores, nec vilis est adeo sui negligens, qui non statim cogitet, quo pacto se à periculo expedire, & salutem consequi possit. Felicitas omnes utilitates complectitur, quæ humanam vitam exhilarant, sub ea continentur artes, nobilitas, gloria, amicitia, pulchritudo, robur, valetudo, omnia denique commoda, quæ tanti faciunt mortales, vt ad ea pene sola aures arri-gant, cætera perfunctorie, & oscitanter audiunt.

Vtilitatis duæ partes.

De necessario facili, incundo.

CAPVT VI.

Omnis porro argumenta facile obruit necessarium: Nam, & si utilitates, quam speciosissimæ ostendantur, inueniuntur tamen adeo segnes animæ, quæ non facile commouentur, maxime si quid exhauriendum est in negotio laboris. At vbi necessitas rei obeunda clarissime ostenditur, qualis est, salus

salus animæ, corporis, fortunarum, compendiosus est ad suasionem, & dissuasionem iter. Ecce Olibano comiti multis eriminibus immerito, suadendum fuit, ut religiosum institutum arriperet? Quæ honestatis illecebra, aut utilitatis magnitudo hominem ad alia omnia, ut videbatur, prorsus natum inflectere potuisset, ut id consilij caperet? At ubi à viro sancto, cui suam conscientiam permisit, audiuit nullum aliud ad æternam felicitatem sibi iter esse relictum: Homo, qui à teneris aulæ delicijs assueverat, ita repente est immutatus, ut relicto pristino vitæ genere, totum se religiosa disciplina committeret. Oreyanus hamo captus luxulentius sibi vulnera inferri, ut hancum extrudat: Qui veneno infectum habent membrum, id patiuntur, quamquam acerrimo dolore excindi, lancinam omnem subeuntes, ut quod reliquum est vitæ seruent, ac tuentur, inducti vna ratione necessitatis.

Nec aliud habet potentius argumentum M. Tullius ad suadendum bellum aduersus M. Antonium, quam istud, *Agitur enim, non qua conditione victuri, sed victurini sumus, an cum supplicio, ignominiaque, perituri.*

Additur his quoque capitibus facilis, iucundique ratio, quæ non leue ad inflectendos animos fortrita est momentum. Quamuis enim res, & honesta sit, & multas contineat eum honestate coniunctas utilitates, tamen si nimis sit operosa, deterret plerumque animos, & minores habet ad suadendum emissiones.

De argumentis, & affectibus generis deliberatiui.

CAPVT VII.

Argumenta huius generis primum sunt omnes loci topici, de quibus libro quarto fusius actum est, deinde auctoritates, & testimonia, pacta, conuentiones, exempla, & cetera similia.

Sed nihil ita familiare est, ac sunt rerum, personarum, locorum, temporum, rationum, causarum, denique adiuncta, e quibus, si rem bene discutias, inuenies omnia fere decerpere argumenta.

Nec vllum validius est telum, quam omissis communionibus de honestate digres-

sionibus, ad ea, quæ rei intima sunt deuenire.

Affectus autem huius partis præcipui sũt, desiderij, spei, amoris, timoris. Nam vel bona quaerenda proponuntur, & tunc eorum desiderium excitari, atque inflammari solet: vel ad desiderium accedit certa, atque explorata ratio facultatura, quibus ea facile possumus assequi, & hoc spem erigit, erectamque fouet, ac sustentat. Vel rei bonitas, pulchritudo, utilitas, quasi præsens ob oculos ponitur, ut ardentiores quasdam amoris faces inijciat. Si contra dissuadendum est, res impeditæ, difficiles, molestæ, terribiles ingeruntur, quibus motus terroris, & desperationis commouentur.

Demades orator, cum fortè ad Philippum Regem legatus missus esset, ut eum Athenarum desiderio incenderet, urbem descripsit in mensa. Contra, Cicero ut pacem dissuadeat cum M. Antonio faciendam, postquam nullam intercedere posse ostendit, ut motus terroris, & odij inurat, eius crudelitatem depingit.

Nullus ei ludus videtur esse iucundior, quam cruor, quam cædes, quam ante oculos truncatio ciuium.

De artificio suasionum, & dissuasionum.

CAPVT VIII.

Suasionis igitur, vel dissuasionis hoc primum caput est, ut venæ teneantur hominum, intimique eorum delibentur sensus, cum quibus res agenda est. Neque solum natura, ingenium, institutio, conditio, sed etiam affectus, ut amores, odia, metus, voluptates, & priuata quæque adiuncta perquirenda sunt: Quæ, quò melius dignoscuntur, eò faciliorem suppeditant persuadendi rationem.

Atque ut Imperator in urbis obsidione loca omnia sagacissimè percontat, ut qua parte debiliorem viderit, hac impressionem faciat, sic orator omnes pectoris aditus collustrat, antequam destitudo, quod cupit actu feriat. Hæc ars fuit Alexandri Magni, non minus disertæ oratoris, quam nauis Principis, qui cum exercitum haberet, ex varijs gentibus con-

statum,

Plautus l. 1. ca. 14.

Oreyani pif. cu. ars.

Eliauus de animalibus.

Cicero. Philip. 4.

Affectus.

Hermog.

lib. 1. de Inuent.

Cicero

Philip. 4.

Suadendi

et Persuadendi ars.

Curtius l. 4.

flatum, varia oratione, vt cuiusque animis aptum erat, milites alloquebatur. Macedones tot bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam, atque vltima Orientis, non ipsius magis, quam suo ductu profecti, inueteratæ virtutis admonebantur. Illos terrarum orbis liberatores, emensosque olim Herculis, & Liberi patris terminos non Persis modo, sed etiam omnibus gentibus imposturos iugum. Macedonum Bactra, & Indos fore: Minima esse, quæ nunc intuerentur: sed omnia victoria parari. Hæc apud generosos animos. Deinde cum videret tot terrarum spatia emensos, non nihil difficultatum occursu retardari insinuat.

*Suasione
artificiose
exemplum.*

Non præruptis petris Illyricorum, & Thraciæ faxis sterilem laborem fore: spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus: Totam aciem suo pauore fluctuantem vmbonibus posse propelli. Victor ad hæc Atheniensium Philippus pater inuocabatur, domitæque nuper Bœotiæ, & vrbis in ea nobilissimæ ad solum dirutæ species repræsentabatur animis.

Cum adierat Græcos admonebat, ab ijs gentibus illata Græciæ bella, Darij prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam, terramque populantium, vt neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent. Dein Deum rempla ruinis, & ignibus esse deleta: vrbes eorum expugnatas: fœdera humani, diuini que iuris violata.

Illyricos verò, & Thracas raptò viuere asuetos, aciem hostium auro, purpuraque fulgentem intueri iubebat, prædam non arma gestantem. Irent, & imbelibus fœminis aurum viri eriperent: aspera suorum montium iuga, nudosque colles, & perpetuo rigentes gelu ditibus Persarum campis, agrisque mutarent. Ita qua quisque capitur eisca delinendus.

*Suadentis
partes quæ?*

II. In eo qui suadet, duo potissimum requiruntur, auctoritas, quæ ex sapientia, virtute, opibus, ætate, & cæteris inualeat. Deinde amor, & beneuolentia in res nostras. Primum igitur maxime solemus moueri eorum sapientia, peritia, & experimentis, qui aliquid suadent, vel dissuadent, quod eleganter his verbis expressit Aufonius.

*Aufon, in
epigram. ad
Theodosium
Imperat.*

Agricolam si flamma Ceres dare semina terra,

Gradinus iubent, si capere arma ducem,

Soluere de portu classem Neptunus inermem;

Fidere tam fas est, quam dubitare nefas.

*In sanum quâuis hyemet mare, crudaq; tellus
Seminiibus, bello nec jatis apta manus.*

Ni dubitis auctore bono.

Itaque nauum ducem facile sequuntur milites, & in quameunque partem inflexerit mouentur. Quin laceris, & exarmatis nauigijs impositi, nonnunquam tranant maria, & quilibet moliantur, vnus viri robustissima quadam auctoritate conctitati: sin contra imperitus sit, aut infelix Imperator, tuissima quæque formidant. Similiter in cæteris euenit: Nam & peritos medicos requirunt ægroti, quibus suam salutem committant, quos vbi tales sibi periuaserint, nihil non valetudinis recuperandæ causa sub eorum auspicijs faciunt, callidos, & longo rerum vsu tritos nauas nauigantes, doctos præceptores discipuli bonos, fabros, bonos sartores, bonos etiam cerdones quisque desiderat, quibus rem suam committat. Ad peritiam accedat oportet integritas, & certa in nos beneuolentia.

Nam si peritissimum hominem in care, quæ *Simulati* aggredimur nacti sumus, verlutum tamen, res & ver fallacem, & sui potius amantem, quam nos, *simulati* nostri deprehendamus, eius suasiones, & dissuasiones auersamur. Hoc Virgilius in oratione *hil per iug* Iunonis, & Veneris indicare voluit quarto *dent*. AENEIDOS. Nam Iunonem blanda, & valde probabili oratione de retinendo AENEA Carthagine loquentem inducit.

*sed quis erit modus, aut quo nunc certamine
santo?*

*Quin potius pacem æternam, pactosque hy-
menæos*

*Exercemus? habes, quod tota mente petijstis
Ardet amans Dido, traxitque per ossa iuro-
rem,*

*Communem hunc ergo populum, paribus quo
rogamus*

*Auspiciis: licet at Phrygio seruire marito,
Dotalesq; tua Tyrios permissere dextra?*

Quid hac oratione in speciem honestius, aut vtilius? nec tamen persuaderetur Venus. Cur? — *Sensit enim simulata mente loquentem.* nec sibi tam beneuolam Iunonem credere poterat: frustra igitur laborant in suadendo, aut dissuadendo, qui minime diliguntur, aut amici non putantur. Prius deuincite petitus oportet, quod ferias, quod si laboret aliqua suspicione, paulatim obsequijs, & certis beneuolentiæ signis euellenda est, antequam res longius progrediatur. Contra, si nihil obli-

obstitit, si sapientia, si integritas, si fides in suadente benevolentia, magni sunt ad omnem persuasionem aculei, & qui his fultus adminiculis suadet. *στυγῶν πλεον δόνατο, ἔπλεον λαλοῦντων, σωήμοσαι ἄρ' ἐντολαῖς κυρίῃ, καὶ τοῖς δικαιομασίαις ὡς καρδία τῆ κιδάρα*, ut auctor est D. Ignatius Martyr, in epistola ad Philadelphenses, silentio plus potest, quam alij verbosa oratione. Mandatis enim Dei, & iustitiæ præceptis congruit, ut fides citharæ.

3. Ignatius in epi. ad Philadelph.

III. In argumentis videndum est, ut minuta succidantur, ea autem proferantur, quæ maioris sunt ponderis, qualia sunt diuina; Nam omnes reigione mouentur, & nulla res multitudinem efficacius regit. Plena sunt exemplis omnium gentium historiæ, in quibus falsa etiam superstitione delusæ mortalium voluntates in omnem partem flexibiles impelluntur. Atque, ut ait Valerius Maximus, Prisci Romani statas, solemnæque ferias Pontificum scientia, bene gerendarum rerum auctoritate, augurum obseruatione; Apollinis prædictiones vatum libris, Portentorum depulsa Hetrusca disciplina explicari voluerunt.

Cicer. 5. in Verr. Curt. L. 4.

His artibus Zoroastres apud Babylonios, apud Lacedæmonios Lycurgus, apud Athenienses Minos, apud Romanos Numa multa suaserunt: Verum, fraude superstitionum agnita, nullum argumentum est debilius.

Diuinis proxima sunt humana, ὅρα ἀναίρητικὰ, quæ spectabile damnū inferunt, ut morbi, plagæ, membrorum mutilationes, amissio fortunarum, quorum propositi terrores si imminere videantur, potentissimis machinis animos percillant.

Αἰσθητικὰ consequuntur bonorum spes, & promissiones, quibus quisque pro suo ingenio, ut superius demonstratum est, afficitur; quo certiora autem videntur, eò plus afficiunt.

Suasoria forma & modus.

Quartò, quod ad modum attinet, videndum est, ut commodo loco, ut opportuno tempore, ut minime suspicioso, & reuoluntanti, eius qui mouendus est animo, prima fiat aggressio; Deinde, ut non apparatus, non insidians videatur oratio, non verbosa sit, non picta, non iuueniliter lasciuens; sed simplex, honesta, sincera, parca verborum, sententijs, & argumentis pressa, quod maxime fieri oportet, ubi de re negotiosa sermo est, apud callidas,

& occupatas aures, adde etiam suspicaces: nam tunc omnis ornatus habetur pro dolo.

Alia tamen agendi ratio est in floridis argumentis, qualia solent esse Erhicorum Philosophorum: tales enim orationes expositionem, quanquam sobriam illam quidem, & minime fucatam desiderant: iuuert nonnquam verbis res, & experimenta coniungere, quod Cyrus admodum prudenter fecisse, memoratur à Iustino, qui cum expeditionem in Medeos pararet, conuocato populo, iubet omnes præstò cum securibus adesse, & syluam viæ circumdatam excidere. Quod cum strenue fecissent, eosdem postera die, ad paratas epulas inuitat: Deinde, cum alacriores ipsi conuiuio factos videret, rogat, si conditio proponatur, vtrius vitæ sortem legat, hesterni laboris, an præsentium epularum, præsentium, ut acclamauerit omnes: ait, Hesterni similem labori omnem vitam acruos, quoad Medis pareant: se sequutos hodiernis epulis. Lætis omnibus Medis bellum inferri: ita re ostendere oportet, quod suadetur: nihil enim est ad infringendam aliorum dissuasionem, nost: amque sententiam confirmandam potentius.

Si res desint, valida sunt exempla sæpius ob oculos ponenda, quæ magnum in vtramque partem momentum habere solent.

De exhortatione & cohortatione.

CAPVT IX.

Exhortatio differt à suasionem, quod hæc sit Exhortatio consilij, illa motus: in suasionem siquidem differt à suasionem. Orator docere, in exhortationem inflammationem. re nititur: quam obrem, & in suadendo, ut re adhuc incerta, plus argumentorum est, in exhortando plus caloris. Prouidendum est in primis, ut res, ad quam hortamur alios omnes numeros habeat honestatis: num si quid turpuli appareat, rationibus prius erit diluendum, quam motus, & affectuum faces adhibendæ.

Secundò, nunquam plenè exhortandum videtur, antequam de rei facultate constet: nam si minime conuictos, & reuoluntantes ad huc animos coneris exhortari calidiùs, idè factus ac si lignum adhuc viride, & crudum prima aggressione nitaris incendere. Itaque In exhortatione animus prius ratione vincendus quam monendus. nec

nec de suo ingenio desperantem, abiectum, & formidantem omnia, statim incensa oratione mouebis, vt literas discat, nec avarum, aut fordidum, vt sumptum faciat, nec Drancem frigidum, vt praelietur: sed occupandi paulatim rationibus animi, donec quæ obuersantur, difficultatum pondera discutiantur.

Animi quidam sulphurati.

Tertio, vt sulphurati quidam sunt animi, secundum Plotini dictum, qui statim flammæ concipiunt, ita parciore verbis apud eos esse oportet oratores; pigris vero, & segnibus validius instandum, siquidem speretur aliqua ratio honestatis: sin autem tam angustæ sint, & tenebrosæ mentes, vt nulla bonæ spei scintilla promicet, quid attinet frustra prolixam orationem perdere in quo præclare monet Dio Prusæus in oratione prima de regno, successus eloquentiæ, & exhortationum, maxime pendere ex eorum animis, quos hortaris. Alexandrum illum Macedonem Timotheus tibicen, canens bellicum ita rapiebat, vt eodem vestigio ad arma profiliret: At hoc ipsum, inquit, non tam ex Timothei numeris contingebat, quamquam erant præstantes illi quidem, & plane bellicosi, quam ex ipsius Alexandri acri quodam, incitatoque ad pulcherrima quæque ingenio: nam Sardanapalum delicijs effeminatum, nunquam Timotheus, aut Apollo quidem ipse de cubili excitasset, vt abiecta muliebri consuetudine, ferro se accingeret.

Quarto, si persona, quæ hortatur, plurimum habeat auctoritatis, minus pugnax rationibus, minus calens, & profusa verbis videri debet (nisi temporum, & periculorum ratio aliud expetat) Nam dignitas ipsa potentissimum est ad feriendos animos telum, & vt ait Cornelius Tacitus. Suasio, vel exhortatio ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert. Cauendum est tamen, ne fastu aliquo verbis parcere, aut in rebus incensis frigidè exhortari, quamuis nobilis orator videatur.

Exhortatio lenis.

Quinto, in exordijs, & insinuationibus præferre debet sapius orator spes egregias de eorum virtute, quos exhortatur, vt se potius officij, aut alia ratione inductum, id ipsum exhortationis genus aggredi demonstrat, quam quod hortatore alij indigeant, qui sua sponte sint satis incensi. Hoc artificium obseruat Dio Prusæus, ad Traianum, & M. Tullius 4. Philipp.

Faciam igitur, vt Imperatores instructa acie solent: quamquam paratissimos milites ad præliandum videant, vt eos tamen adhortentur, sic ego vos ardentes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor.

Sexto, & si minimè argumentosa debeat esse cohortatio, & prolixis rationibus effluens; sunt tamen viuidae, & pressæ rationes afferendæ, quibus, veluti clauis, audientium animis quam altissime defigantur. Erunt autem maxime petendæ, ex intimis rei, & negotij, quod tractatur, adiunctis, quæ si clarissimis, & recentibus adiungantur exemplis, multum habent ad permouendos animos ponderis. Nec istud omittit M. Tullius in sua exhortatione.

Vt igitur Catilinam diligentia mea, Senatus auctoritate, vestro studio, & virtute fugistis, sic Antonij nefarium latrocinium vestra cum Senatu concordia, tanta, quanta nunquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducumque vestrorum breui tempore oppressum audietis.

Septimo, exhortationis anima est pugnax quidam calor, qui plurimus in figuris acerbis, & densis agnoscitur, vt,

Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quo cum aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille seruitutem vestram, vt antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit: nullus ei ludus videtur esse iucundior, quam cruori, quam cædes, quam ante oculos truncatio ciuium. Non est vobis res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, tetraque belluarum, quoniam in foueam incidit, obruitur.

Octaudo, potentissimum est exhortationis genus, vbi præit exemplis, qui perorat verbis: Itaque in illa disertissima Darij regis oratione, post acres, & varias rationes illam addit, quasi colophonem.

Ipsc, non patrio more solum, sed etiam, vt conspici possim, curru vehor, nec recuso, quo minus imitemini me, siue fortitudinis exemplum, siue ignauitiæ fuero.

In dehortatione par est ferme ratio, nisi quod animi iam præmissa hortatione perculsi, contrarijs rationibus muniendi sunt, & ardor, si quis est, restringendus. In quo plurimum aliquando valent ironiæ, quibus ea, quæ ab incensis hortatoribus sunt allata, quasi ingesta frigida obruuntur. Redarguitur auditorum

Non debet esse nimis argumentosa.

Dehortatio.

Eius m.

Tribunis, in modum seniorum obedirent: quando ausuros exposcere remedia, nisi noui & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis adirent: satis per tot annos ignauia peccatum, quod tricens, & quadragena stipendia senes, truncato ex vulneribus corpore tolerant. (Deinde) Militiam grauem, infructuosam, denis in diem assibus, animam, & corpus aestimari. Verbera, & vulnera duram hiemem, exercitias a fastes, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna.

Hi concitationum stimuli. Vide etiam faces. Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blasi alleuatus, circumstantium humeris apud turbatos, & quid pararet, intentos.

*Concitatio
n. ars ma-
luta.*

Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miseris, lucem, & spiritum reddidistis, sed quis fratri meo vitam, quis fratri mihi reddidit: quem nullum ad vos, e germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit, per gladiatores suos, quos in exitum militum habet, atque armat. Responde Blas, ubi caduer abieceris, ne hostes quidem sepulturam inuident, cum oculis, cum lachrymis dolorem meum implero, me quoque trucidari iube. Dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, ij sepeliunt.

*Precanda se-
ditionis ars
in Druso.*

Misa ars concitanda multitudinis: quid postea? cooritur atrox tempestas, ad quam sedandam mittitur Drusus a Tiberio, rudis dicendi, sed cui promptum erat, ad asperiora ingenium; hic cum tripulenti adhuc vocibus concio streperet, nec satis tutum videretur consistere in publico, magnis artibus remtentat, & perficit. Nam, cum forte luna clarior penes caelo visa esset, languescere, hoc ad incutiendum militibus terrorem opportunum ratus, quae casus attulerat, in sapientiam vertit. Circumiri secretò tentoria iubet, accersit Centurionem Clementem, cui plurimum multitudo fidebat, & si qui alij bonis artibus grati in vulgus, qui tum & eadem culpa tenebantur, sibi deuincit. Hi commutata oratione apud suos disserunt.

Quousque filium Imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione, & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius, & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique, pro Neomibus, & Drusis, imperium P. R. capebant?

quia potius, ut nouissime in culpam, ita praemi ad poenitentiam sumus; tarda sunt, quae in commune exposculantur: priuatam gratiam statim merere, statim recipias.

Ita per conscios, quam aptissime commotata, iam inter se suspectae ceterorum mentes: nec difficile coniurationis moles hoc artificio defluxit. Drusus, ut documentum seueritatis relinqueret, iam desertos a seditionis concitationis duces, Percennium, & Vibulenum interfici iubet, & totam rem pacat.

At vero Germanicus Caesar eodem tempore: ad tumultum in Gallijs compescendum mittitur, qui, ut erat, vir eloquens, & mansuetus, rem leniori brachio aggreditur, orationem habet magnificam, in qua, a veneratione Augusti ortus, flexit ad victorias, triumphosque Tiberij, Italiae inde consensum fide Galharum extulit: Mox seditiones increpas. Vbi modestia militaris, ubi veteris disciplinae decus: quoniam Tribunos, quo centuriones exegit?

Quid haec lenis maiestas profuit orationis: apud inconditam multitudinem? quae dedecora non exorbuit Germanicus? Eo usque deuentum est, ut cum oblato, si vellet, imperio, se moriturum potius, quam fidem exuturum clamitaret, ferrumque à laeue directum deferret in pectus, quidam hortarentur, ut feiret: Quin & Calusidius quispiam strictum obtulit gladium, addito, acutiorem esse.

Nec satis, nocte concubia, concursu ad iannam facto, reuulsisque foribus, Caesarem intente mortis metu vexillum tradere subigunt, in legatos ipsos efferuefunt, & omnia dira tumultus facie confundunt.

Qua tandem ratione pacata seditio, miseratione potius, quam auctoritate. Nam cum à furentibus Caesar filiolam Caligulam, & Augustam uxorem summoeret, incederetque muliebres, & miserabile agmen, profuga, ducis vxor, paruulum sinu filium gerens, pudor inde, & miseratio, quae eorum induxit milites, ut mutari scirent in seditiones.

Lentiora quidem haec remedia, sed iam mitiora iucunt.

De consolatione.

CAPVT XI.

Consolationis necessitas. Inter cetera eloquentiae adiumenta, non postremum est illud subsidium, quod miseris impertiri solet, consolatio, arumnarum dulcissimum quoddam nepenthes.

Hoc tuopia, carcer, morbi, seruitus, orbitas, & cetera, quibus humanum genus, ad omnem fortunam contumeliam proicatum consistari solet, aliqua ex parte leniuntur.

Hae aduersus mortis nimis quotidiana vulnera crebro vsurpata est a sapientissimis uiris medicina, qualis Senecae ad Polybium, Marciam, & Heluiam; Plutarchi ad Apollonium, Aristidis ad Eiticonei parentes, consolatio.

Capita sunt alia communia, alia priuata; primum, nascendi, & moriendi necessitas: nihil esse perpetuum: pauca diuturna: quicquid coepit, desinere: uniuersum ipsum interitus legibus, aliqua ex parte subiaceret: quod disertè tractauit Statius, in epicedio Glaucae;

— Omnia funtina.

Moriantur omnia. Aut moritura uides, obeunt noctesq, diesq; Astrag, nec solidis prodest sua machina reu- ris.

Nam populos mortale genus, plebisque caduca

Quis fleat inuictus: hos bella, hos aquora postunt,

His amor exitio, furor his, & seua cupido:

Vt fleam morbos.

Quicquid habet ortu finem timet: ibimus omnes:

Ibimus.

Ad haec inferretur superba esse, impotentis- que arrogantiae, ut quis in hac naturae necessitate, cuncta ad eundem finem reuocantis, se unum, ac suos seponi velit.

Secundo, petetur a miseris uita, iuxta hanc sententiam: Omnis uita supplicium est, quo in genere, cui deesse potest oratio?

Tertio, ab aliorum varijs calamitatibus. Omnes aegedum mortales circumspice, Earga ubique flendi, & assidua materia.

Vita misera. Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat: Alium ambitio nunquam quic-

ta sollicitat: Alium diuitias, quas optauerat metuit, & voto laborat suo: Alium sollicitudo, alium labor torquet, alium semper vestibulum obsidens turbat: Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse, lachrymae nobis decurrunt, antequam causae dolendi.

Quarto, bona si quae a mortuo relicta sunt, non eius fuisse propria.

Quicquid est, Marcia, quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, amplaria & exclusorum clientium turba, referta vestibula, clara, nobilis, aut formosa coniux, ceteraque ex incerta, & mobili forte pendencia, alieni, commodatique apparatus sunt.

Quinto, est bonum mortis optimum natura inuentum, quae captiuorum catenas leuat, agrorum morbos sanat, exulibus patriam reddit, res a fortuna male diuisas exa- quat, &c.

Sexto, felicitas consequentis uita, quae puras, & candidas animas excipit.

Haec Christiana menti, instar omnium est consolatio, quam Ethnici, qui per nebulam saltem dispexerunt, haudquaquam omittunt: ut Plutarchus ad Apollonium;

Οὗτο καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῆ μεταλλαζάντων Ἐθνικῶν. ἔστι τις τιμὴ, καὶ προεδαία (καθὰ τὰς λέγεται) Animarum immortali- καὶ χάρις τις ἀποστεταγμένη, καὶ ὡς δὲ θε- tas. ἔστιν αἱ τέτων ψυχῶν καλὰς ἐλπίδας ἔχειν σε δὲ περὶ τῆ μαχαρίτη ἡ ἐσθλὴ οὐ τὸ τοῖς συγκαταριθμῆεις σιωπῆσαι.

Septimo, additur, dolorem, non modo inutilem esse, sed turpem: idcirco Lyciorum poll.

legislator, viros in funeribus vestem muliebrem gerere voluit, quod se in luctu mulieres fieri admonerentur. Deinde illa lachryma, vel tibi, qui luges, profunt, vel mortuo: si tibi, amatores tui, non defuncti; si mortuo, infelicem putas, quem non debes, hanc eandem rationem fusius virgent Plutarchus, & Seneca.

Octauo, saepissime vel praemittuntur, vel subiiciuntur exempla eorum, qui propinquo- rum mortes generoso animo tulerunt, quae quod magis domestica sunt, & nota, plus habent impressionis, & haec quidem in locis communibus.

Singulares vero sumuntur ab adiunctis defunctorum, a uita scilicet bene acta virtuti- bus,

H h h h 2 bus,

bus, disciplinis, opibus, ornamentis, liberis, propinquis, mortis genere, supremis verbis, testamentis, exequijs, monumentis, & cæteris id genus, quæ longè satius est percurrere, quam locos communes, consecrari, qui fastidio esse solent, nisi concinna varietate, & clarissimis sententijs illuminentur.

Consolationis ars metrica.

Quamobrem, mirari mihi contigit, duorum præstantissimorum virorum, artem in consolando, non vulgarem, cum enim in communi loco versarentur, rarissimè tractarunt.

Julian. in or. si. ad Amosium.

Primus fuit Democritus, qui ut Darii Regem, in morte coniugis pertinacius lugentem consolaretur, promisit se mortuam ab inferis excitaturum, si modò, quæ ad tantum opus essent necessaria, rex liberaliter suppeditaret.

Nomina à τ. υβήτων. 2. in tota. Persile non sunt inuenta.

Darius ad hanc vocem aures arrigere, obsecrare, omnia polliceri: tum Philosophus petit sibi dari τριῶν ἀπὸ δῆτων δόματα; trium, scilicet hominum nomina, qui nunquam lugebria sumpsissent, nulli propinquorum, aut amicorum, morti indoluisse, qui cum in toto regno non essent inuenti, ex eo, à communi moriendi necessitate, & fatali lege præclarum, sumpsit consolationis argumentum.

Plutarc. in consol. ad Apol.

Alter est Philosophus quispiam non inurbanus, qui Arsinoen Reginam, filij mortem, sine intermissione lamentantem, hac fabula, consolatus est.

Quo tempore Iupiter honores inter Deumones distribueret, forte tum Luctum abfuisse, ac omnibus iam diuisis superuenisse, cumque sibi quoque tribui aliquid honoris postularer, Iovem omnibus in alios iussimptis honoribus, Luctui largitum esse dolorem, & lachrymas, quæ mortuis impenduntur.

Sicut ergo alij demones eos diligunt, à quibus coluntur: ita ad e quoque, Regina, luctus non accedet, si nullo honore ipsum afficiat: quod si suis eum honoribus, studiosè venereris, novam tibi semper lugendi materiam suggeret.

Consolationis varietas.

Hæc satis artificiosè. Quod verò ad modum attinet consolandi, pro varietate personarum longè debet esse diuersus, cum alijs Philosophorum armis aperte pugnandum, cum alijs remissius agendam, indulgendum est aliquid nature, concedendæ lachrymæ; quibus excingitur ardor animi, & paulatim relaxa-

tus euaporat affectus, vt loquitur D. Ambr. Non opprimuntur fleris præceptorum seueritate, sed magis irritantur: hic iustè dolet, qui dolere vetatur.

Itaque plerumque consolationem differre iuuat, donec primus ille æstus defuerit, & quasi flendo voluptas expleta fuerit: nemo enim tentat ipso funebri die matris, oculos excicare.

Ad summum, longinquitas temporis, ciuilibusque in tolerando dolore constituetur honestas, lætarum subinde rerum influentes species, vel etiam alij affectuum motus excitari, lachrymas, cirò abstergere solent.

Nec immeritò Seneca ad Polybium, in aula Claudij Cæsaris, magnis auctum honoribus, cum fratris morte plus æquo perturbatus videretur, scribit:

Cum voles rerum omnium obliuisci, cogita Cæsarem, fas non est tibi, saluo Cæsare, de fortuna queri.

De forma, & charactere Elocutionis,

In genere deliberatiuo.

CAPVT XII.

Forma deliberatiui generis erit instructa sententijs, & argumentis, nec adco profusa verbis; & axinè verè cum apud graues personas agendum erit, succingere oportet phalaræ orationis fluentes lacinas.

Nihil enim tam à persuasione, quæ in hoc potissimum genere spectatur, alienum, quam præculta, & ambiciosus fluens oratio.

Itaque disertè notat Dionysius Longinus, πρὸς τοὺς ἀρχαίους, simplici Minerua, cum viis Principibus, & dominis tractanda esse negotia, nam si coneris fūco elaborata dictionis haroioium animum circumuenire, ἀγαθὸν καὶ χρηστὸν εἶδος εἰ ὡς παῖς ἀφρονὺς ὑπὸ τρυφῆς ῥήτορος σχῆμα πρὸς καὶ ἑπιτεταχὲ εἰς ἡγεταφρόνην ἑαυτὴ λαμβάνων, ἢ παραλογισμὸν ἐπίστευε ἢ ἀποθρηνηταὶ τὸ σύνδορ, succenfer, si quasi puer imprudens, à callido Rhetore minutis figuris inducatur, & in con-

Enchiridionis epistola prima per sonas perculsi.

contemptum subficatas probationes interpretatus, sapissimè totus effertur.

Et hæc, inquam, in negotijs, ubi res, & personæ contractum quoddam, & siccum orationis genus disiderant. Nam plerumque etiam intercidunt suasiones magis adipales, & quæ ad epidiicticas orationes multum accedant. Nolim ego, illas nimis austeras, & horridas fieri, sed suis pigmentis interdum colorari.

Talis est illa suasio Sidonij Apollinaris, epistola sexta libri primi, ubi virum nobilem, rusticana, & umbratili vita impallescens, ad capeffendos reipubl. honores paulò hilarius hortatur, & floridius, his verbis.

Proh pudor, si relinquare inter hubequas rusticanos, subuleosque ronebantes.

Quippe, si & campum stiva tremente profindas, aut prati flores opes, panda curvus salte populæis, aut vineam palmitè grauem, cernuus castis fossor inuertas, tunc est tibi summa votorum beatitudo. Quin potius expergisere, & ad maiora, se pinguotio marcidus, & inneruis animas attollat. Non minus est tuorum natalium viro, personam suam excolere, quàm villam, &c. ibidem suis.

μεταδεδωκεν τοῖς δικάζειν πεπιστευμένοις. Sacra verò literæ nihil creatum Deum appellant: nominis solius, non naturæ communionem iudicibus sunt impertitæ.

Idcirco, apud nobilissimas quasque gentes, Reges primum ius dixerunt, de quibus ait Petrus Blesensis.

Reges primi iudices.

Qui dat Regibus diuitias terræ, ab eis aurum non postulat, & argentum; sed vt audiant causam populi, & arguant pro manufactis terræ.

Certè Imperatores Romani id magnificerunt, quod declarat Claudij exemplum, qui vt ait Suetonius, & Consul, & extra honorè, laboriosissimè ius dixit, etiam suis, factorumque diebus solemnibus, nonnunquam festis, quoque antiquitus, religiosis.

Et notatu quidem dignum est, quod habet Dion in Hadriano Imp. a quo cum muliercula ius petisset, recusassetque: illi retorfit, Noli igitur imperare.

Virum præclarum iuris dicendi exemplum dedere supra cæteros Francorum Reges, qui singulari priuilegio sibi manum iustitiæ vendicarunt, quam nulli vnquã principes insignibus habuerunt, & apposuè Agathias, de Gallico populo, ait:

Reges Francia in iure dicendo celebrati.

Τὸ ὑπὲρ κομμδία κομμῆσαι, τὸ δὲ ἀρχοντεμεῖς.

Accedunt sapientissimæ illæ curiæ, quarû, vt cælum syderibus, sic Gallia purpuris colostratur, quibus nihil, aut ad sapientiam grauius, aut ad dignitatem honorificentius?

Curia Francia quam honorifica.

Quas obres, generis iudicialis magna sæper extitit, & adhuc extat dignitas, in quo possit regina eloquentia triumphare.

Sed, vt eius splendorem plenius agnoscamus, & singularem circa res iudiciarias veterum prudentiam: placet vno aspectu illustriũ regnorum, & reipublicarum fora ponamus ob oculos, vel saltem per transeunam inspiciamus: plenior enim de ijs sermonem consultò relinquimus ijs,

qui tractandæ gentium antiquitates susceperunt.

SECUNDA PARS CIVILIS eloquentiæ.

Genus iudiciale.

CAPVT XIII.

Vt lustritia, virtutum omnium præclarissima, plurimum in rebus humanis splendoris obtinet. Sic genus iudiciale, quod in eadem virtute, generis humani custode fortiter asserenda versatur, ingens sibi decus vendicat excellentiæ.

Nulla gens tam seroci, tamque inculto ingenio, quæ si modò umbram reipub. habuit, statim iudicia, & leges, & fora non habuerit: hæc enim tranquillitatis propugnacula, præsidia salutis, ornamenta dignitatis.

Au verò iudices, qui eadem dispensant, tantales, vt eosdem (Theodoreto teste) sacra literæ Deos non vereantur appellare.

Iudices: Dij to pretio sunt, & fuerunt apud quosque mortales, vt eosdem (Theodoreto teste) sacra literæ Deos non vereantur appellare.

Τὰ ἡ δὲ αὐτὰ λόγια τῶ γενεόταν οὐδὲν φύσει προσαγορεύειν, ὀνόματα μὲν γὰρ φίλο.

Hhhh: QVAE

*Qua Antiquorum circa forum, & iudicia,
cura, & dignitas fuerit.*

Et de ijs, Persarum, Aegyptiorum, Graecorū,
Romanorum denique instituta breuiter
comparara.

IVDICES PERSARVM.

CAPVT XV.

*Iudices Re-
gij apud
Persas.* PRIMUM apud Persas selecti Iudices fuere,
Καλλις, seu, Καλλιῶι δικαστῆι qui ex consul-
tissimis viris Persarum legebantur, quorū
erat perpetuus magistratus, nec nisi in demor-
tui locum alius sufficiebatur.

Hi ius postulantis reddebant, leges pa-
trias interpretabantur, & ad eorum collegiū
controversiā omnes referebantur. Herodotus
in Thalia, lib. 3. his verbis exprimit.

*Iudicis nū-
marij pae-
na.* Οἱ ἡ βασιλῆοι δικαστῆι, χειριμένοι ἀνδρες
γίνονται Περσῶν δυτοὶ ἡ τοῖσι δικῆς δικά-
ζουσι, & ἐξηγητῆι πατριῶν νόμων γίνονται.

*Sisamnis i-
niqui iudi-
cis supplici-
um.* Quanta verò integritate ab ijs administ-
rā iudicia reges vellent, testatur Sisamnis e-
xemplum, qui cum ob rem iudicandam pecu-
niam coepisse conuictus esset, Cambyses, ex
corpore eius detractam pellem, sella inten-
dit, in eaque filium eius iudicaturum conside-
re iussit. Herodotus, l. 5. in Terpsicore; Ἀπίδῃ
ρε πᾶσαν τὴν ἀνδρῶν πηλὴν, & ἐπέθηκε ἡ θρό-
νον ἐς τὴν ἕξαν ἡδικάζε.

Eadem certè de causa, & Darius Sandozem
nummarium Iudicem, hoc iudicandi munere,
in comitatu suo fungentem, in cruce[m] agi
iussit, quod pecunia corruptus malè iudica-
set: quemadmodum Herodotus, lib. 7. scribit.

*Forum Aegyptiorum, Labyrinthus, & Di-
castrium.*

CAPVT XVI.

*Aegyptij in
Labyrintho
iura reddūt* NEC minus in ea re Aegyptij prudentes
fuerunt. Ac ius quidem apud eos de rebus
maximis dicebantur in aulis Labyrin-

thi, qui describitur à Strabone, lib. 17.

Adhuc, inquit, est Labyrinthi fabrica opus Labyrin-
thi impar pyramidibus, & adiacens regis ibus Aegy-
pti sepultura eius, qui labyrinthum constituit: prius in
locus est in primo fossae ingressu, ad triginta, vni-
quadragesimae stadia procedenti, est planities Forum in
quodam mensali forma pagum habens, & formam
multorum regum regiam, quot prius praefec-
turae erant. Nam totidem aulae sunt colum-
nis ambitae, inuicem continuatae, omnes vno
ordine, & vno pariete, tanquam paruo quodā
muro, ante se sitas aulae habent.

Via verò, quae ad eas tendunt, ex aduerso
sunt ipsius muri, ante ingressus cryptae quadā
multae, ac longae, quae inter se vias fluxuosas
habent, vt nemo peregrinus ingredi aulam
vllam possit, nec egredi sine duce.

Dignum admiratione, quod vniuscuiusque
domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudi-
nes, ex lapideis pluteis integris, & magnitu-
dine insolenti conscriptae sunt, nullo vsque,
nec ligni, nec alius materiae interuentu.

At, si quis in tabulatum ascendat, quod non
admodum altum est, quippe vnica contentum
contignatione videre potest lapideum campū,
tantis lapidibus instratum: inde ad aulas visu
retorto, cernere deinceps eas septem & vigin-
ti ordine positas, & columnis è solido lapide
innitentes, parietes quoque ipsos, ex lapidi-
bus non minoribus compositos: in fine huius
aedificij, quod plus stadio occupat, est sepultura
quaedam, pyramis quadrangula, cuius
quodlibet latus, quatuor ferè est iugerum, &
altitudo par. Sepulti nomen est Imandes, di-
cunt tot aulas ita factas esse, quot solerent
omnes praefecturae eo conuenire, atque epu-
lum quoddam sacris viris, ac mulieribus fie-
bat, sacrificij gratia Deo reddendi, & iuris di-
cendi de rebus maximis, quæuis autem praefec-
tura, in suam aulam procedebat.

ASSESSORES.

DE Assessoribus in Iudicijs Diodorus, lib.
1. cap. 1. part. 2.

His propè, inquit, domus erat columnis
suspensa, cuius latus quoque duo iugera com-
plectebatur: in ea statuae lignae positae haud
paruo numero, representantes eos, qui disce-
ptarent, respicientes eos, qui in iudicij sen-
tentias ferrent.

Hi

Hi ab vna muri parte sculpi triginta erant
atque manibus, & in medio iudicii princeps,
cuius à collo suspensa *veritas* penderet, & o-
culis esset subglaucis, librorum cumulo cir-
cumstante, hæc imagines præ se ferebant, iu-
dices integros esse debere: Prætotem solam in-
spicere veritatem.

Iudiciorum ratio apud Aegyptios.

Totam iudiciorum rationem idem Diodo-
rus, lib. 1. cap. 3. persequutus est.

Iudicia, inquit, non vulgari eum diligen-
tia fiebant: existimabant enim sententiarum
latores, maximi esse ad communem vitam
momenti, in vtramque partem: Nam punire
nocentes, auxilium ferre oppressis, optimam
ad prohibenda mala facinora viam putant.
Pœnam verò delicti pecunia, aut gratia tolli,
existimabant confusionem vitæ communis
fore.

Quamobrem ex vrbibus clarioribus, vt
Heliopoli, Memphi, Thebis, viros optimos e-
legebant, quos iudicij præficerent: qui iudi-
cium confessus, neque Athenarum Arcopagi-
tis, neque Lacedæmoniorum Senatui cedere
videbatur.

Postquam hi conuenerant, triginta numero
inter se eligebant optimum virum, quem iu-
dicij principem constituiebant: in locum eu-
ius ciuitas alium Iudicem substituēbat.

*Veritatis i-
mago à su-
dice collo
appensa fer-
uit.*

His omnibus victus, sed principi opulen-
tior à rege dabatur. Is aurea catena signum
varijs ornatum lapidibus, à collo suspensum,
quod appellabant veritatem, gestabat.

Cœptis iudicij, ac signo veritatis à princi-
pe proposito, omnibusque legibus, quæ octo
libris continebantur, in medio eorum consti-
tutis, mos erat accusatorem si sibi ea, in qui-
bus alium accusabat, modumque patratæ ini-
uriæ, aut damni facti, quantique eam asti-
maret.

Rursus accusatori, reoque inuicem respō-
dendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus,
cum iudices de controuersia quæfissent, prin-
ceps signo veritatis in partem veriolem ver-
so, sententiam ferebat.

Hic mos iudiciorum apud Aegyptios erat,
existimantes accusantium excusantiumque
altercatione, & scriptis veritatem maxime e-
lici posse.

Sane oratorum ars, hypocritarum fraudes,
lachrymæ periclitantium, multos à recto, ve-
roque iudicio auerterunt.

Videre quidem licet, aut errore, aut affe-
ctione aliqua, aut misericordia, aut oratione
dicentis, sapius reos à iudicijs fuisse abso-
lutos.

Verum, si aduersantium scripta penitus in-
telligatur, existimant iudicari rectius, vcluti
nota veritate, posse, cum neque ingenio, ne-
que industria, neque mendacio, neque auda-
cia, neque arte iudicia peruerterentur, sed cui-
que esset commune ius: tum quia tempus da-
batur accusatori, reoque disceptandum; tum
quia iudices, ex eorum responsis elicerent ve-
ri iudicij modum.

Sacerdotes iudices.

Et de Saphiro Veritatis.

Agyptiorum sacerdotes olim etiam iudi-
ces erant, & quidem inter eos princeps
erat sententiæ maximus natu, & in
omnes statuendi ius habebat. *Ex Aelian.*

Eum, omnium hominum esse iustissimum,
& syncerissimum oportebat, qui circa collū,
vt diximus, imaginem ex saphiro gemma
confectam gestabat, quæ vocabatur veritas.
Aelianus, lib. 14. vet. histor.

Aegyptijs quoque Regibus (quod & supra
attingimus) ex præscripto legis antiquæ moris
fuit, iudices mox futuros iurciurando adige-
re, ne si Rex quidem iniusti quippiam iniun-
xisset, à virtutis medio declinatos, nec line-
am omnino (quod dicitur) moturos.

Atheniensium varia.

Et eorum ratio.

CAPITULUM XVII.

ET quidem, in ea re Atheniensium ratio
non minus litigiosa, quam ingeniosa, Per-
sæ quoque, & Aegyptiorum curas,
cautionesque superauit; quod licet ex tot fo-
ris, quæ ipsi habuerunt, colligere, de quibus
Pollux, Onomast. lib. 8.

Fora

Fora (inquit) Atheniensium *ἄρουρα*, vicus Martius, iudicabat verò actiones cædis, & vulneris ex prædestinatione incendij, veneficij, si scilicet quis dans occidisset: fiebat autem contestatio, & deinde iudicium *προσιμαίεσθαι* ἢ, *οὐκ ἐξῆν, οὐ ἦ οἶκτ' ἔσθαι.*

Exordia ijs uti in Areopago non licebat.

Exordijs uti non licebat, aut affectuum commotione.

Post primam autem sententiam exilium licebat capere, si quis parentes occidisset.

Mensibus verò singulis, tribus diebus contrarius ius dicebant: quarta scilicet mensis deficientis, tertia, & secunda.

Novem principes, qui singulis annis, post sensum datum semper Areopagitis addebantur, lub dio iudicabant.

Cædis autem actiones intendere licebat usque ad consobrinos, & iureiurando inquirere, quisnam mortui cognatus sit: sique familiaris fuerit, accusatur, & relegatur.

In hoc ius dicitur de cædib' inuite commissis. *ὃν τότ' αὖ λαγχάνεται περὶ τῶν ἀκροῖων φόνων*, inquit Pollux. Nam post Troiæ excidium, Græcorum quidam Palladium habentes Phalero appulerunt, & per ignorantiam ab incolis occisos, abiectos esse, & horum quidem nullus viuis appulit. Acamas autem iudicavit Græcos esse, qui Palladium habeant, & si quidem sepultos, secundum Dei oraculum, ignotos nominarunt: illud verò constitutum est Palladium, & de fortunis ibidem iudicant.

Areopagi picturam, quam Iul. Pollux omisit, habet Pausanias in Atticis.

In Areopago (inquit) ara erat Mineræ deprecatrix, *ἄρτια*, quam crexerat Orestes iudicio solutus.

Argentei præterea lapides, *ἀργυρολίθοι*, in quibus rei, & accusatores sedebant, & hunc quidē contumelia, illū impudentiæ vocabat, *τὸ μὴ ὑβρεῖας, τὸ ἧ ἀνοδείας.*

Proxima ædes Eumenidum *ἑὴν εὐμενῶν*, quibus tamen in forma nihil erat horribile.

Rei absoluti sacra faciabantur in.

Denique Plutonis, Mercurij, & terræ simulachra, quibus sacra faciebant, qui in causa capitis fuerant absoluti.

Forum apud Delphinium. *τὸ ἐπὶ δελφινίῳ ἰδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Αἰγέως, λέγεται ἢ Ἀπόλλωνι δελφινίῳ, καὶ Ἀρτέμιδι δελφινίῳ, id est, ab Aegeo constitutum est, dedicatum autem est*

Apollini Delphinio, & Delphiniae Dianæ. Primus ibi iudicatus est Theseus, ex prians cædem ab illo occisorum latronum, & Pallatidarum, quos occidisse quidem confessus est, hoc autem iure fecisse affirmavit.

Forum in Prytæo, *τὸ ἐπὶ πρυτανείῳ δικάζει περὶ τῶν ἀποκτενῶντων, καὶ ὅσων ἀφαινεῖς, καὶ περὶ τῶν ἀψύχων τῶν ἐμπεσοντων, καὶ ἀποκτενῶντων, id est, Tus dicit de occisis, si ignoti fuerint, & cadauctibus incidentibus, aut amercimptis.*

Hoc autem forum Tribunal reges constituerunt, quos oportebat incidens cadauct eijcere.

Forum putei, *τὸ ὃν φρεάται, ὃν τότ' ἐκρίνετο, εἰ τις τῶν φευγόντων ὑπ' ἀκροῖσι φόνεσσι, δευτέραν ἀπίαν ἐκκρίσει προσλάβει, id est, ibi iudicabatur, si quis exulum de cæde fortuita accusaretur, & secundum actionem voluntaria cædis acciperet.*

Erat & in mari iudicium, καὶ τὸ ἐν ἀπίᾳ προσελύσαντα τὴν γῆν, οὐ προσαπλόιδον, ἀπὸ τῆς νεῆος ἐχρῆν ἀπολογίζεσθαι: καὶτε ἀποβάδραν, καὶτε ἀγκυρα εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον, id est, & rem quidem adnavigantem, & non tangentem terram, à naue defensionem sui dicere oportebat, neque scalam, neque anchorā terræ iniicientem.

Forum in Lyco, à quo Lyci decas, *τὸ ἐπὶ λύκῳ, ἀφ' οὗ, καὶ ἡ λύκη δεκάς, καὶ ἡ φράς ἢ φρούται αὐτότε ἔχων τὸ θηρίον μορφήν, id est, Iunonis illic templum constitutum erat, habens seræ formam.*

Helicæam maximam inter omnia fora fuisse testatur Pausanias.

Helicæam

Vlpianus autem ita dictum affirmat, aut quod eò maxima hominum multitudo convocaretur, aut quod à sole locus illustraretur.

Helicæa verò quingentorum erant, ut ait Pollux, *ἢ ἑλιδία δὲ πεντακοσίων*. Deinde: si verò mille iudicibus opus erat, duo fora coniungebantur, siquem ille, & quingentis tria.

Calculos autem duos habebant aeneos, perforatum, & non perforatum, & vinam cui canus impositus erat, per quem calculus immittebatur.

Deinde duas habebant vinas, quarum hæc quidem aenea, altera verò lignea erat; & hæc quidem condemnatoria, illa verò absolutio-

FORNA IUDICII

ἦα, ἀνεῖ ὀπερὸν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ δικαστηρίου, ἡ ἀρχὴ τοῦ δικαστηρίου, ἡ ἀρχὴ τοῦ δικαστηρίου.

Forum denique funibus circumdabatur, iubente quidem Rege.

Theſmoticis autem forum implentibus, funium ambitus à quinquaginta pedum ſpatio ducebatur, & miniſtri aſtabant publici, ne quis iudicio non indigens accederet.

Fori porro iudicialis ianua, κρηθίς dicuntur, quas Romani cancellatas vocitant.

Trigonum forum aliud dicebatur à loci forma.

Parabyſtum ab obſcuro, in quo ſitum eſt, loco.

Magnum vero Metichi forum, ab artifice Meticho ſic dictum eſt, ut ait Pollux. τὸ τῆς Μητίχου δεκάσηριον μέγα, οὗτω κληθῆναι ἀπὸ ἀρχιτέκτονος μητίχου.

Ἐπί τῷ numero quidem erant quinquaginta, & vnus Dracon autem hos conſtituit de optimatibus electos. Ius autem dicebant ſanguinis reis in quinque iudicijs.

His vero Solon Senatū ex Areopago addidit.

Pene autem ludibrio habitum eſt Epheta- rum iudicium.

Dicti autem videntur, quod primum Rege iudicante fortuita cadis reos, Dracon Ephe- tis iudicium hoc permifit, ἰφ σίμων, hoc eſt, translaticium, id à Senatu faciens.

Romani iudices.

CAPVT XVII.

Romani longè minus primis temporibus, in iudicijs, ac litibus occupati fuerunt:

Teſtatur quidem illud, quod in maxima litium raritate, forum nullum erat definitū, vnde illud Virgilij.

Indicique forum, & Patribus dat iura vocan- tis.

Quamobrem Cato Cenſorius, cum designatam litibus ſedem populus adornaret, pauimentoque inſterneret, id fieri quam acutiſſimis lapidibus curauit, ne gens Martia litigioſis operibus paulatim aſſueſceret.

Quanti tamen iudicia fecerint, declarat Dionyſius Halicarnaſſenſis, lib. 2 qui inter Regis poſſiſſima munia recenset, τῶν ἀδικημάτων τὰ μέγιστα τὸνάειν.

Forum acutiſſimis lapidibus cur ſtravit Cato.

Reges Romani iudicis.

Transijt deinde hæc poteſtas ad Conſules, qui, ut ait Suidas, eran τ προβουλοικὴ προήγοροι τὴν βουλευτικὴν πόλιν διοικοῦντες.

Et ſtatim communicata cum Senatu. Nam ordo iudicium primi ſ temporibus tantum fuit penes Senatū, ut teſtatur Polybius lib. 6. Lege demum Gracchi iudicia ad equites trāſ- lata, ut liquet ex Appiano, & Velleio Patriculo.

Sed maximè ordinarij iuris diſceptatores Prætores fuerunt, qui poſt annum ſexcentiſimū quartum, cum eſſent perpetua quæſtiones introductæ, Carbone forum tenente ſunt inſt- tuti, ut habet Cicerō in Bruto.

Sed nos hæc obiter, ut antiquorum curam penes iudicia oſtenderemus.

De iudice.

Ex Philone Iudæo.

CAPVT XVIII.

Iudiciū vni- versis.

Præclari iudicis conditiones Philo Iudæus paucis complexus eſt.

Primum, inquit, requiritur, ut ſit: πάντος ἀλόγου πάθους, & πάσης κακίας ἀμέτοχος, ut ſincerum animum habeat, & nullis prauis affectibus obnoxium, quod fiet, ſi ſis, qui iudicaturus tribunal aſcendit, iudicari ſe non minus, quàm iudicare cogitet.

Facilis eſt recti perſuaſor innocens Iudex, contra nullas culpas timer reus, quas habere reſpexerit cognitorem.

Synceri autem animi magna pars ſyncera religio, idcirco iudex, Coll. 2. Authentic. apud Iuſtinum iuratus.

Κοινωνικὸν εἶμι τῆ ἀγίᾳ τῆ διῶ καθολικῆ, & Αποστολικῆ ἐκκλησίᾳ, καὶ κατ' οὐδένα πρόσωπον ἢ χρόνον ἐναντιωθῆσά αὐτῆ.

Secundum, quatuor primarijs virtutibus eminere debet: Prudētia, ne decipiatur; fortitudine, ne leuiter inſleatur; temperantia, ne voluptatibus corporis animi acies hebefcat; iuſtitia eius anima eſt.

Hoc ipſum Plato conſtat, 2. de legib. μηδὲ τοὺς δικαστὰς ἐνεργεῖς ὄντας οἷος γένεσθαι.

Tertium, Cauendū illi, ne incerta pro certis accipiat, fidat oculis potius, quàm auribus.

ὄρα γὰρ ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα. καὶ ἄπειρ ἀργυρὰ μοιβος ἀγαθὸς διαυρεῖται τὰς φύσεις: Nam (vt ait Cassiodorus) non facile erroris vitio sorescit, quem doctrina purgauerit, cōtra ignorantia iudicis est calamitas innocētis.

Quartum, nec accipiat munera, quia τὴν δὲ αἰσιν ἐν τῷ δὲ λιωφόρου βαίνον ἰν' ἰουδίας.

Iudices pecunia corrupuntur.

Si in auzem Iudicis, vel aduocati susurret pecunia, Orphei lyra, carmen Amphionis, Musa Virgilij, voce pecuniae suffocantur.

Quid plura, vbi nummus loquitur, Tulliani eloquij tuba raucescit: vbi nummus militat, Hectoreae militiae fulgura compescuntur: vbi pugnat pecunia, virtus expugnat. Herculeae: nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuersis.

Iustinus Authēt. coll. 2. tit. 2. nou. 8. in praefatione, vult iudices, καὶ ἀρατὴς χρῆσαι τὰς χεῖρας.

Neque tantum ipsi puris manibus iudices esse debent, sed larronibus praeterea, & depeculatoribus infesti, vt sint instar Pelichi, hauiuae, cuius erat ea vis, vt fures res, quasi iniecta remora retineret: restatur Eucrates apud Lucianum, in Philopseud.

Veritas gestatur a summo Iudaeorum sacerdote.

Quintum, vt sit magnus veritatis amator, quam idcirco summus Iudaeorum sacerdos ad eor impressam gestabat, cum hac inscriptione: *Veritas, & illustratio.*

Ἀλήθειαν, καὶ δῆλωσιν τὴν ἀναδημάτωρ κάλλιον, καὶ διαπραξέσαστον ἐν τῷ τ' εὐχῆς ἡγεμονικῶ.

Personarū acceptio fugienda.

Sextum, vt non animaduertat personas, sed res: τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἀπασον, καὶ γυμνὴν ὄρα. Alienum te à personis omni reddo in Iudicio (inquit Hieron. ad Damasc.)

Septimum, vt misericors sit in pauperes, εἶεν, καὶ φιλανθρωπίαν διαταξέσαστων τῆρῶν.

Octauum, vt sua potentia vtatur, ad subleuandas, non opprimendas hominum miseras, si que in dignitate ciuili, & moderatus: Μὴ χεβῶταις ἐν τοῖν γυμνικαῖς ἀγῶσι καὶ λατωα γρηλαζέιν πύς. ἐλάτῃς τὰς δυνάμεις.

Nonum, vt in decernendo non sit praecipis, *Cuncta cor esse deb. t. qui iudicat de salute.*

Iudices aequa feruent eni. viā Solem

Lib. 2. cap. 1. const. Apost. Τὰς κρίσεις οὐ χαρῆν μονομερῆς ποιῶσασ, πλείστον ἡμέρας ποιῶσ. τὰν δέξιατῶν, μετὰ συμβαλῆς πολλῆς. καὶ παραπείσασ. μάλ' ἔμεισ. τελευταῖ-

ον ὄρεμ, καὶ φηρόν δεινάτ' ἔδ μέλλων ἐν φ' ῥετῶ πρότ ἡλιον ἐπάραις τὰς χεῖρας διαμαρτυρεῖται ἀβῶ. ὕπάρχειν τῶ ἀμαλ' ἔδ ἀνθρώπαις.

Ad summum, sit innocentia templum, temperantia sacrarium, ara iustitiae, ablit à iudicarijs mentibus aliquid profanum.

De aduocatis. CAPVT XIX.

Πρωτόρων nomen apud Graecos cōmune fuit ijs, qui causas agerent, & à Latinis Patroni, Oratores, Caussidici, Aduocati etiam postremo sunt nominati: quanquam Aduocatus apud veteres dicebatur, non qui causam ageret, sed qui amico litiganti praesentiam, assiduamque sectationis operam commodaret, vt actorum testis esset, idemque adiutor pro virili.

ἑτορῆς qui

Ductum inde opinor, quod rei, vel vt misericordiam mouerent, vel vt potentiam ostentarent suam, quam plurimos amicorum aduocare, iisdemque stipati in forum prodire solebant. Declarat hoc epilogus Lyfia, pro Micia.

Reverentiam.

Ὅκ ἐγὼ ὦ ἄνδρες δικάσῶ οὓς τινὰς δῆσμένους, ὡπὲρ ὑμῶν ἀναβιβάσμαι. Ἦ γὰρ προσήδόντων, οἱ μὲ ἀνδραγάθους αὐτὸς παρσῶχόντες, καὶ μεγαλῶ τὴν πόλιν ποιῶντες ἐν τῷ πολέμῳ τεινῶσιν, &c. in quibus ostendit, se nullos habere aduocatos, quod omnes propinqui, pro patria dimicantes occubissent.

Inde latius fuso vocabulo, aduocati plerumque nominantur quilibet affectatores, quales Marci Antonij aduocatos intellexit Tullius, i. Philipp. satellites nempe, qui ipsū stipabant, & fortibus viris, ad senatum omnes obsecrabant vias.

Puto eos apud Arbitrum audacius interpretari. Aduocatorum nomen, qui pro furibus, & spoliatoribus vestis accipiunt, hoc loco inducti.

Aduocati tamen iam penè nocturni, qui volebant pallium lucrifacere, flagitabant, vt apud se vitraque deponerentur. (Nam de Affectis, & Ilipatoribus potest intelligi.)

Sed quoquo modo se res habeat, tandem proprium, & familiare nomen aduocati, penes caussarum actores remansit.

Magna fuit eorum apud Graecos, maximè verò Athenienses claritas, siquidem in hoc eloquentiae regno ἑτορῆς, vt in mai' γέτι domi μαθατῶ

Aduocato- rum laus. bantur. Et certè egregij patroni omnem commendationem merètur: nec mirum, si insignibus honoribus titulis, in Imperatorum constitutionibus ornantur: sic enim habet Theodosij, & Valentiniiani nouella de postulando.

Digni omnibus honoribus habeantur, qui Aduocati esse meruerint. Quo enim honore impares esse credimus eos, qui vita, & eloquentia reipubl. & priuatorum commodis deseruiunt.

Petri Damiani. Beatus Petrus Damiani, in sermone de resurrectione Domini, eorum honorificè meminit his verbis.

Quæ gloriôsæ vocis confisi munimine, lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quàm si clypeis, & thoracibus sese, patriamque defendant.

Quæ verba videtur ex Leonis, & Anthemij Imperatorum honorifico illo de Aduocatis elogio desumpsisse, quod legitur Codicis lib. 2.

Cod. l. 2. tit. 7. de aduocatis diuersi iudic. 14. Aduocati, qui diu agunt ambigua facta caussarum, suæque defensionis viribus, sepè publicis in rebus, ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quàm si prælijs, atque vulneribus patriam, parentisque feruarent, neque enim solos nostro imperio militare credimus, qui gladijs, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatis. Militant namque caussarum patroni, qui gloriôsæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

Gregor. Synag. pari. 3. l. 49. de actionibus. Quamobrem nec immeritò, inter cætera honorum insignia concessum vrbsi consistorialibus aduocatis legimus, vt doctos iuuenes, in vtroque iure doctoris laurea ornarent, vt ab illis honoris esset initium, quos prædipua quadam gloriæ prærogatiua dignos omnes censerent.

Synesius in epist. ad Ioan. At verò, si aduocati neglecto officio sint indocti, clamosi, iniusti, rapaces, splendorem istius nominis, pessimis sordibus inquinant: Tales sunt, quos Synesius describit: ἄρρωπαγια ἀνάη, καὶ παμπωρηα, καὶ οὐδεν ὑγίης ἀλλὰ λήθονα, καὶ χαλοῦρα φέν εἰδότεα, Homulos impudentes, in omnibus præ, ostros, atque peruersos, cõuiciatores, malorũq; architectos.

Aristoph. in vespijs. Et Aristophanes portentoso verbo ὀφθαλοῦ, ὁμοκαλατῶνος nōminat, quasi miseros, & in omnes calumniatores, licet inique confarcinatores diceret.

Contra hos sanctorum virorum iaciuntur fulmina: Nam D. Bernardus vbi Eugenij Papæ aures ab huiusmodi hominibus deterreret.

Hi sunt, inquit, qui docuerunt linguas suas loqui mendacium; disertis aduersus iustitiam, cruditi pro falsitate: sapientes sunt, vt faciant malum, eloquentes, vt impugnent verum.

Et Petrus Bleiensis,

Hodie soli auaritiæ student Patroni caussarum, atque illud venerabile nomen, & gloriôsâ professio, notabili venalitate vilescit.

Carolus magnus, in capitulari de pace, huiusmodi aduocatos à iudicijs submouendos monet:

Præui Aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centenarij, & tales eligantur, qui sciant, & velint iustè caussas discernere, & terminare.

Claudius Imperator, insigni aduocacione Aduocatorum licentiam coercuit, cum vnum ex istis Iudæum Gallicum, (vt est apud Dionem, malim tamen cum Zonara legere, Iulium Gallicum) in Tiberim præcipitari iussit.

Ἐλίφ δὲ τινὶ Γαλικῶ ῥήτορι δίκην ποτὶ Διογ. l. 10. λέγοντι ὁ Κλάυδιος ἀχρεῶδες ἐκέλευσεν αὐτὸν, εἰς τὴν Τίβεριν ἐμβληθῆναι.

Vnde Domitij Afri, patroni reorum, suo tempore præstantissimi iocus; cuius auxilium, cum quidam imploraret, à Gallico destitutus; Quis tibi indicauit, inquit, me natatiorem Gallico meliorem esse? quasi veller dicere, neminè iniustæ causæ patrocinium suscipiendum, nisi natando se consideret, Claudij Imperatoris feueritatem euasurum.

Primum igitur hoc in patrono non frustra requiritur, vt sit vir bonus, quod præstabit: si quod vno verbo dixit Cassiodorus in Varijs.

Iudicantis animum porret ad subiecta cognitorum: pudoris enim sustinere iacturam nescit, qui se prius iudice corrigitur.

Eluceat autem in primis amor veritatis, nã si ex mendacio lucrum faciat, inclamandum, quod ait D. Augustinus.

Redde, quod accepisti, quando contra veritatem steristi, iniquitati adfuiti, iudicè fefelisti, iustâ causâ oppressisti, de falsitate vicisti.

Deinde fides in clientem, sine vlla suspicione præuaricationis.

Tertio, incorrupta quædam generositas, quæ istam sanguinariam, & de miserorum visceribus pastam eloquentiam perpetuo auer-

Bernardus l. 2. de consideratione.

Carolus magnus in capitul. de pace. c. 10.

Dion. l. 10.

Cassiodorus l. 5. var. ep. 4.

D. Augustinus.

Ludouici XII de Ad. uocatis di. ctum.

Litis cala. mitas.

Aduocati. doct.

tur, nec tam lucro, quam honestati, & misero- rum, maxime vero pauperum utilitatibus. seruiat.

Quarto, dexteritas quaedam in regendis, & maturitas in conficiendis negotijs, ne quod Ludouicus XII. acibat, quemadmodum cerdo- nes corium dentibus, sic lites ille distendat: quod miseros saepe exclamare cogitur, quod incertus ille author, in poemate de lite:

Q. dira lites! o iurgia dira Deorum! O furij, ereboque, fata! mortalia semper Continuo, airo laniatu corda secantes.

Accedat deinde oportet egregia supellex, scientia, iurisque cognitio, sine qua aduoca- tus, tabula potius dicendus est, quam Patro- nus.

Anastasius Caesar prohibet quempiam co- sortio aduocatorum associari, antequam per statura tempora, legum eruditioni noscatur inhaesisse.

In concilio vero Basilicensi, veratur, ne ante studium legum impensum per quinquenniū, in aliqua nominata academia quispiam Bac- calaureus legum, vel iuris Caesarei fiat, vel Pontificij, vel nominationem obtineat, exce- ptis filiis natis ex utroque parere nobili, qui- bus sufficit triennium, quod ex constitutione Regis Ludouici XII. cautum est, anno 1512. artical. 8. nunc autem permulti sunt aduoca- ti citius, quam coquantur Asparagi, quos me- xico quis: οὐλὰς τινὰς ἀγενῶν, & ἄυχορρα- γούτων ῥητόρων, dixerit.

Anteriori praeerea in stylo Parlamenti, desiderat in aduocato gestum maturum, vul- tum laetum, moderatam humanitatem, curia- lem formam, irae temperamentum.

De Scientia patroni.

CAPVT XX.

Eloquentiae comes est in Patrono scientia, de qua praclaras habet monitiones Poi- seuinus noster, in sua bibliotheca, quas hic obiter perstringemus.

Cognitu imprimis necessaria sunt (inquit) iuris origo, Aequitas, partitio legum, & lega- litum librorum, iurisconsultorum veterum in- genia, interpretum, qui sequuti sunt, labores, qualitas, cautiones adhibendae.

Ordo Iurisprudentiae addiscende.

Vt primo diuina, ac aeterna lege cognita, quae lex amoris est, lex ab ipso Deo data, hoc est, Decalogus probe noscatur. Ut vis Christianae legis, quam e caelo detulit aeterna patris sapientia, quae uel legem natura- lem, & alias impleuit, non tam intelligatur, quam diligatur, & alijs, ut (aequissimum est) praferatur.

Tum ad leges duodecim tabularum accedant, de quibus ait M. Tullius i. de Orat. Bibliothecas me hercule omnium philosopho- rum uuas mihi videtur 12. tabularum libel- lus, & auctoritatis pondere, & utilitatis vber- tate superare.

Inde ad Romanas veteres leges transeant, quae ab alijs collectae sunt post Pomonium, & eiusmodi reliquos.

Mox ad Iustiniani institutiones, ac demum ad reliquas ciuilibus corporis partes veniant.

Sic vero sine circutione, aut ambagibus inspectabunt in id se, quod optimum est, memores illius, e y. Iafflatu diuino. Dauid Rex pronuntiauit Cognoui, inquit, Domine, quoniam a quitas iudicia tua. Et illius. Diuina lex illuminat oculos. Et rursus illius. et est u- lun: as Dei, (sanctificatio uestra.

Tum vero, ubi auctores perpaucos, & pro- batos, attentè, & mature perlegerint, iam tu- tiores ad publica negotia, & tribunalia acce- dent, memores praesertim & patriae, quam non habemus hic stabilitam, sed in caelo, & diuini illius Tribunalis, cui omnes aliquando sistemus.

Non erit autem, cur aliquis. nouos haereti- corum libros de Iurisprudentia uerset, qui- linguae elegantioris specie ornati (cum in ijs saepissime lateant spinae haeresum, & impieta- tis) soleat adolescentum animos. a recto ple- rumque abducere.

Hoc ipsum, quod in Axiomaticorum est sa- cramento hic commendandum, κοινονικόν ἔ- ναι τῆ ἀγία τῆ θεοῦ κερδολικῆ καὶ ἀποδολικῆ ἐκκλησίᾳ.

Corporis ciuilibus vniuersalis partitio.

CAPVT XXI.

Haec ubi delibauerit, sciat studiosus ciu- ile corpus, quod in Europe Academiae etia- num

Iuris civilis tres partes.

num est in usu, tribus præcipue partibus consistere: Institutionibus, Pandectis, & Codicis constitutionibus, qui nunc præcisè Codex nominatur: cui ad extremum quartus earum liber additus fuit, quæ deinceps per omne Iustiniani Imperium scriptæ sunt, quæve tum nouellæ, tum authentica dici solent.

Iustinia. libri Triboniani suus quando quomodo conditi.

Priora illa omnia, Iustiniano Cæsare mandante, præcipue verò Triboniani suasu, & opera, paulò plus triennij spatio collecta sunt. Hic enim constitutiones imperatorias ex tribus libris, scilicet Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus vocabantur, adhibito quadantenus delectu, unum in librum redegit, quem codicem constitutionum Latine inscripsit.

est ad hoc epus nobilis ille decem annis, cuius mentionem fecit l. 4. c. 10. Triboniani Principis palatii deportari, atque inde Pandectas confici curauit.

Vix abijt annus, cum idem Tribonianus, Græcis hominibus, qui tum videbantur iuris prudentiæ laude cæteros antecere, ad fomentum laboris Iustiniani iussu ascitis, veterum Iuriconsultorum scripta vniuersa in Principis palatium deportari, atque inde Pandectas confici curauit.

in iurisprudentia illustranda opera.

Excute triennio, cum res tota penè peruenisset ad calcem, Iustinianus nouo mandato, institutiones iuris colligi, & scribi voluit ex iuris disciplinae elementis, quæ antiqui Iuriconsulti tradiderant.

Pandectas. Institutiones. Digestorum libri.

Deindè non ita multa post emissi sunt in lucem quinquaginta Digestorum, seu Pandectarum libri.

Codex.

Anno vertente, cum iam extarent eiusdem Imperatoris complures de varijs rebus constitutiones, & in his eæ, quæ quinquaginta decisiones vulgo nominantur, post superiorum illam codicis editionem promulgatæ, idem Tribonianus, socijs quatuor labori adhibitis, nouissimo Imperatoris iussu, priorem illum, quem diximus, Codicem reconcinandum suscepit, cum, vt posteriores constitutiones eundem in librum referrentur, tum, vt quæ ex superioribus mutatæ, atque abrogatæ fuissent, eodem ex libro tollerentur.

Basilij, Constantini, Leonis imperatorum.

Et hæc quidem ad civilis corporis antiqui vniuersalem partitionem, cui tamen postea pro varijs sæculis varia accessere, quæ apud Possleuinum numerata licet inuenire. Post Iustiniani imperium multis annis, Basilij, Constantini, & Leo, legum volumen ediderunt, quod *πρωτότυπον* vocatum, quo leges compendiosè complectebantur, & per epito-

men enarrabant; in quo cum multa essent confusa, Constantinus Harmenopulus omnia supplere, confusa distinguere, ac totum penè opus dissolutum absoluerit conatus est, eundemque titulum suæ epitomæ attribuit, vt *πρωτότυπον* quoque vocaretur, vel *ἐπιτομή*, quoniam in sex libros erat distributa.

Χρονὸν Harmenopuli libri parusilia

Ratio ediscendi.

CAPVT XXII.

HÆc cum ita sint, & verò ab Iustiniani institutionibus soleant vbiq; iurisprudentiæ fundamenta iaci, profectò cuiusmodi hæc fuerint, sperandum est eiusmodi fore, quidquid superstruetur, videlicet ex solidissimis, solidissimum. At soliditatem hanc parient tria: Verborum & sententiarum intelligentia: Tradendi castatio pro inuenturis capru, vitæque nostræ breuissimospatio; pietatis demum, sine qua veritas eueritur, & summum ius summa fit iniustitia, suis quibusque locis accommodatio.

Quomodo fundamenta per solidum iacienda in studiis iuris

Ad verborum, & sententiarum intelligentiam cum Latine, tum Græcæ linguæ pericia vtilissima est, ne dicam prorsus necessaria.

Verborum intelligentia. Græcæ & Latine lingua necessitas.

Latine linguæ maiestatem, quoniam Iuriconsulti veteres vnâ cum Romanis Imperatoribus retinuerunt, nisi iuris interpretes, studiosique calluerint, atque ad eò adamauerint, sapissimè errabunt, impingent, somniant, quæ nunquam somniant, qui leges nobis tradiderunt.

Maieestas Latini sermonis.

Magistratus prisci (inquit Val. Max.) quantoperè suam, populique Romani maiestatem retinentes, se gesserint, hinc cognosci potest, quòd inter cætera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna perseverantia custodiebant, ne Græcis vnquam, nisi Latine, responsa darent, quin etiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimum valent, excussa, per interpretem loqui cogebant non in vrbe tantum nostra, sed etiam in Græcia, & Asia, quo scilicet Latine vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: nec illis decrant studia doctrinæ, sed nulla non in re pallium togæ subijci debere arbitrabatur, indignum esse existimantes, illecebris, & suauitate literarum, Imperij pondus,

& auctoritatem domari. *Hac ille.*

Sermone Græco (ait Suetonius de Tiberio) Quamquam alias promptus, & facilis, non tamen vsquequaque vsus est: abstinuitque maxime in Senatu, adeo quidem, vt monopolium nominaturus, veniam postularit, quod sibi verbo peregrino viendum esset, atque in quodam decreto Patrum, cum ἑμὴμα recitaretur, commutandum censuit, & pro peregrino, nostratem requirendum, aut si non reperiretur, vel pluribus, vel per ambitum verborum, rem enuntiandam: Militem quoque Græcè testimonium interrogatum, nisi latine, respondere vetuit.

Eadem ferè de ipso testatur Dio. At de Claudio scribitur, quod splendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verum latini sermonis ignarum, non modo ex albo Iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit.

*Verborum
iuris inter-
pretes qui.*

Cum autem Labeo, Vlpianus, Paulus, Scævola, & reliqui, toti penè in eo sint, vt legum, edictorum, testamentorum, stipulationum verba interpretentur, atque ab ijs decreta sint propemodum omnia, quæ leguntur in institutionibus, quid assequuntur; quibus Latina lingua fuerit barbara, cum ipsi potius, quoniam Latina lingua barbari fuerint, barbaricè loco veritatis, ac plerumque iniuriam pro iure sint propagaturi.

Labeo & eius honorifica commendatio.

Labeo, inquit Gellius, iuris qui sem ciuilibus disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publicè responsitauit, ceterarumque bonarum artium non expertus fuit, & in Grammaticam sese, Dialecticam, litterasque antiquiores penetrauerat, Latinarumque vocum origines, rationesque percaluerat. Eaque præcipue scientia, ad enodandos plerosque iuris laqueos, utebatur. *Hac Gellius*

Pandectarum interpres dicitur, quibus verborum rerum intelligentia compendiosa via cæcis.

Legum verò fontes, Pandectas, ante paucos annos, quoniam in hac re (vt mox dicitur) quibus verborum rerum intelligentia compendiosa via cæcis. Politianus, Haloander Budæus, Alciatus, Zachariæ verrius (qui legi non debet nisi expurgatus) Virgilius, Pyrrhus, Antonius Augustinus, qui postea fuit Episcopus Tarraconensis, & reliqui non sudauerant, habebamus corruptissimos; vitæque magna pars comminiscendis nauis consumebatur, Latinae linguae infertia.

Accedit Lexicon quidem, siue dictionarium iuris ciuilibis extat a varijs vel collectum vel auctum, quod magno vsui solet esse, non

solum tyronibus, verum etiam ætate, ac studio prouectis: Sed quoniam ab hæreticis sæpè fœdaturum est, aut illarum hæreticorum Ministrorum auctoritatibus, vt Melanchthonis, & istiusmodi aliarum pestium, aut latentium hæresum insperione in dedicatorijs epistolis, siue additis ad extremum, opusculis: Idcirco omnino curandum est, vt quæ huiusmodi sunt, profus ablegentur.

Vt autem Romana lingua alias ornauit, illustrauit, perfectæ sit vicium ipsa à Græca ornata, illustrata, perfectæ est. Itaque si in reliquis disciplinis (quod alibi ostentum est) necessitas eius apparuit, multò magis in Romanis legibus, iureque ciuili constabit.

Ad explicandas sanè dictiones illas, quæ magnam habent emphasim; ad idiotissimum phrasum, quæ ab ea vsurpatæ sunt, ad menda corrigendæ, quæ Typographorum, vel Amanuensium incuria passim irrepserunt: ad intelligendos locos, qui planius ab interpretibus verti poterant; ad declinandos errores, ex Latini sermonis amphibologia, & denique ad eas voces percipiendas, quæ in editionibus Latinis, atque in ipso foro remanserunt, nemo paulò perspicacior non intelliget summam Græcæ linguae vtilitatem, ac necessitatem. Plenæ sunt Iustiniani Constitutiones, Theophili, & Constantini, aliorumque Græcorum libri, latinis illis vocibus: *Dominium, legatarus, Mandatarius, Donatarius.* Et huiusmodi artis vocabulis: quin etiam illis κοινάτωρ, κοινάτωρ, δεχουσάτιο, πάτρων, λήρα, & huiusmodi sexcentis, quæ ideò molesta erant Hecrennio Modestino, dū Græcè Latina (vt ille inquit) iura docebat. Sic Latini Consulti. *typotheca, birographo, Emphyteusis, isonia, Heremodiscio, Orphanotropho, Xenos, Archigeronte, Diocesi, Epistalmate, Thibbis, Antharidibus,* atque alijs plerisque nominibus Græcis vtuntur. Et notatur propterea vel Politianus, vel Haloander, quod Græcarum Pandectarum notas vel ille non diligentissimè, vel hic re vera nunquam viderit, licet eas se proferre polliceretur. Taceo multa in digestis Græco dicendi genere scripta: quòd cum Græca natio venit in Romanam potestatem, linguae suæ copiam, & artem secum in urbem intulit. Id quod & Priscianus olim, & Gulielmus Budæus in nostris quoque legibus meminit.

Constat autem Trebonianum ea, quæ à Iurc-

Iureconsultis Græcè inuenit, scripta, eadem lingua describi curasse, & hodieque in Pandectis Florentinis extare Græca responsa. Authentica quoque ipsa Græcè fuisse scripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ Græcæ ignorantia. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philosophiam, omnesque ingenias artes, quæ Iuriconsulto maximè congruunt, Græcè fuisse traditas. Græca idèò ut cum latinis semper coniungeret, Tullius filio erat auctor. Norunt omnes Marcum Catonem Censorium, eundem Oratorem, eundem historiam conditorem, eundem iuris, eundem rerum rusticarum peritissimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi seculo litteras Græcas, senem etiam ætateque iam declinui didicisse. Hinc fit ut interpretes Græci, etsi Romanæ antiquitatis ignorantia labi potuerunt, & adèò lapsi sunt, magno tamen præsidio sint ijs, qui in hac disciplina cupiunt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modestino, Papiniano, & Sæuola, aliisque omnibus, quorum libris digesta conscripta sunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cum addiscuntur breuiore temporis spatio, tum eorundem interpretationibus magno perè iuuamur ad ea, quæ amissimus, & restituerenda.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapsus, qui Iustiniani institutiones vertit in Græcam linguam, nullo alio ad eos libros intelligendos esse aptiorem, scripsit Antonius Augustinus, ac reliqui postea comprobarunt.

Quid verò ad rerum interpretationem attinet inter plurimos interpretes qui institutiones Iustiniani explanauerunt, perendam maximè existimat Possennius istorum studiorum rationem ex Syluestro Aldobrandino, & Viglio Zuichino, quibus si quis addere voluerit Ioachimum Mynsingerum, & Fraaciscum Hotomannum, meminerit, ne manum, adinoueatur ijs, qui Ecclésiæ permissu non sunt editi, neque emaculari. Sed

de his, & cæteris auctoribus qui
volet illum consu-
lat.

De forma Ciuilis Eloquentiæ.

CAPVT XXII.

Nunc ad formam, & characterem dicendi in hoc forensi genere à prudentibus viris traditum venio, de qua re cum in eo libro, quem de stylo conscripsi, non pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura est, & ciuilis eloquentiæ limitibus circumscripta.

Atque ut ea tantum astringam genera, quæ nunc spectatissima sunt apud omnes, duas potissimum eius eloquentiæ, quæ nunc in foro, & vita ciuili regnat, sectas esse video: Alij enim orationes instar commentariorum scribunt ex magna linguarum atque testimoniorum sylua congestas, ut amplam speciem doctrinæ præferant; Alij vero dicendi genus longe dispar consectantur accuratum, subtile, elucatum, suauè, optimis sensibus affluens, magno verborum delectu illuminatum, & venusta periodorum concinnitate vinctique circumfensum, quod & si minus habeat doctæ ostentationis, minus tamen habet ineptiarum.

Quærent igitur adolescentes cui potissimum Doctorum stylo insistere debeant? nec desunt utrimque orationes, quæ in diuersa suspensos animos abripiant. Nam quod ad primum dicendi generis attinet, magnam concitat doctrinæ opinionem, quæ vna res hominum auribus suauissimè blanditur, magnam habet admirationem, cum in vna orationem videmus omnium fermè sæculorum lumina confluisse.

Loquuntur vnius hominis ore tot veteres; & sua quisque vernacula loquitur, resonant vndique varia idiomata, Græca, Latina, Hebraica, interdum Chaldaica, & Arabica, quibus Italica, & Hispanica non rarè admiscuntur. Non est iam fabula *tricornis Geryon*, quem ternis loquutum linguis mythologi consinxerunt, Audimus vno hominis ore tot peregrinas voces, ut eius monstri varietatem miremur esse superatam.

Afferuntur præterea auctores tam diuersi, tam ignoti, tam abditæ, qui postliminio in lucem sæculorum redeunt, tam lectæ pronunciantur sententiæ, tam exquisitæ rerum ob-

Eloquentia
ciuilis in
duas sectas
conciisa.

speciem.

ter-

seruationes, tam illustres notæ, vt putes in vnus mortalis anima omnium heroum ingenia, artes inuenta refluuisse. Tum verò hæc dum ex memoriæ sacrario promptissima quadam facundia, & efferuescentibus verbis proferuntur, quis est qui hunc hominem non suspiciat, quis non obstupefeat, imò quis hominem putet, non *viuum quandam, & spirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum disciplinarum thesauros crediderit.*

Doctrina orationibus an adhibenda?

Antiquorum laus.

Titillat animos hoc *tergeminum sephos*, & latius in perniciem eloquentiæ sui veneni suauitatem distundit. Quod si quis obijciat tantam peregrinæ eruditionis ostentationem plurimum habere vanitatis: addunt qui se huic stylo addixerunt, longè saniozem, & modestiorem esse: nam qui ex veterum mente loquitur, plus habet modestiæ, quàm qui sui ingenij inuenta suis auditoribus venditat. Aduleter sibi quisque recentiorum hominũ, quantum volet, & novos ingenij sui fœtus, vt partum simiæ solent, demiretur, nũquam tamen hoc assequetur, vt antiquos illos, quibus coronatis tot sæculi, plauserunt, de gloriæ hereditate dimoueat. Quamobrem, cum dicunt sua, parum habent auctoritatis, at cũ veterum sententias, & monumenta referunt, non iam homines loqui videntur, sed quædã ex tripode oracula.

Hinc fructus apud auditores vberior, quibus, etiamsi præceptorem egeris, haudquam persuaseris, vt à te audita, quasi antiquorum effata suscipiant, siquidem rebus etiam optimis faciliè adhærescit ex nouitate fastidium: sed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, discrimen omne sustulit experientia, nam qui huiusmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum sententijs, quasi stellis illuminatas, etiamsi lautissimum manufactæ orationis explicent instrumentum, frigidè tamen, & oscitanter audiuntur, nec prodest quod dicant se orationem, ex veterum quidem sensibus coagmentatam fingere, sed consultò premere, ne obscurent eloquentiam. Primum enim illiberales sunt, & erga summorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriam, & ijs tenebras offundere, à quibus lucem accepere. Deinde si nolunt intelligi, cur vtuntur, cur operam ijs impendunt: cur clauum purpuræ insuunt, si regendi consilium est, sed nec tamen illi regunt, & qui hæc alijs disrudent, postquam contra doctos omni co-

natu declamauerunt, doctrinam auctorum vsurpant, haud quidem laenter, & obscure, vel si quis modestiorem se in ea re fingat, vt illa virgo Virgiliiana:

Et fugis ad salices, & se cupis ante videri.

Hæc fermè huius sectæ argumenta.

Equidem fateor violentum esse consuetudinis imperium, cuius vis vbi semel in hominum animos, sensusque peruasit, non facile, nisi grauissimæ cuiusdam auctoritatis viribus, & læcitis refringitur.

Qui primi in foro gallico post superiorum sæculorum infantiam, præcipua quadam eloquentiæ maiestate eminere visi sunt, cum essent, & sanctiore doctrina ex culti, & variorum librorum lectione calerent, statim se in hoc dicendi genus coniecerunt, quod in tanta linguarum, & rerum ignoriã, plenissimum erat admirationis.

Ataque illi cum essent auctoritate graues, eruditione celebres, & ciuiliũ artium disciplinis præclarissimè instructi, plurimos habuerunt imitatores, qui se ad vnus principis exemplar, quantum maximè possant, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viri, nisi iam nati sunt, magni, & sapientes, qui illam dicendi peruersitatem, que se nostrorum hominum agglutinavit ingenijs, aut penitus euellent, aut certè succilis viribus debilitatam, & comminutam in aliud domicilium emittant.

Est enim profectò error mentis, qui se dulcibus vijs instillat, & specioso quodam doctrinæ pretextu oppressis vanitate sensibus illudit.

Primum enim, quis veterum ita loquutus est?

Non sum is, qui velim omnia semper ad normas antiquorum reformari, scio multa pro sæculorum varietate, multa pro hominum ingenijs, populorumque disparitate mutari, maximè verò in eloquentia, cuius hoc fuit semper regnum, scenæ (vt aiunt) opinionique seruire. Sed tamen haudquamquam arbitror, contempendam præstantissimorum hominum, in ijs præcipuè artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem.

Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam densa testimoniorum copia loquutus est?

Non mirum est (inquiunt) si Græci, qui & linguam suam mirantur impensius, & cæterarum gentium artes, ac disciplinas respu-

Consuetudinis vi.

Doctrina pia & iustitiam farrago iuueni. in mica

unt, nunquam ferantur his testimonijs delectati, nisi fortè Mosem velis à Demosthene Hebraicis citari verbis. Esto, hoc concedamus, Græcos, vt plurimum sua lingua contentos, cæterorum populorum idiomata, vel ignorasse, vel contempnissse: diffiteri tamen non possumus, aliquos etiam veterum Græcorum latinis litteris exultos. Nam & Eusebium nouimus Virgilianos versus ex Pollione Græcos fecisse, nec imperitum latinæ tatis fuisse exstimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit iudicium. Sed & Demetrium quendam, ex græcis accepimus, Diuum Thomam græcis litteris reddidisse, quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat, quando tamen illi latina cum græcis commiscuit.

Hoc Demetrius Phalereus, vir iudicij (vt apparet) limatissimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò latini oratores, & qui vnus omnium instar est Tullius, quando prolis, & frequentibus Græcorum testimonijs in orationibus vtitur.

Atqui profectò hic vir, si quisquam alius græcarum litterarum fuit peritissimus, & ea etiam argumenta sapius attigit, in quibus liberius exultare poterat, vt in humaniorum scientiarum laudibus, ea oratione, quam pro Archia Poeta conscripsit. In hac tamen, & in cæteris, consultò eam Græcæ eruditionis ostentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

Neque tantum hoc exemplo docuit, sed quid ipse de tota re sentiret, in grauiissima Antonij Oratoris persona paucis indicauit his verbis.

Cicero 2. de orat. c. 13. Semper ego existimaui iucundiorẽ, & probabiliorẽ huic populo Oratorem fore, qui primum quamminimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret.

Verrius in eloquentia gall. a. Nil opus est cetera persequi, si nostra querimus tempora: ecce præ oculis, & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quisquam grauior, neque acrior iudicio, nec vsu ciuili eloquentiæ limatior. Verrius Procancelarius, qui in eo libro, quem de Gallia eloquentia non minus sapienter, quam politè conscripsit, totam illam rerum, & testimoniorum inconditam farraginem, tam

grauis censura perculit, vt ad eius iudicium aliquid addere sit de re ipsa multum detraxere.

Quo se igitur præsidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an ijs rationibus, quas supra commemorauimus.

Enimuerò multum habet hoc laudis, variani locorum, atque testimoniorum sylvam congerere, quod mediocribus etiam ingenijs, si librorum copia affluerit, potest esse commune.

Num verò hoc potius admirabile est orationem egregijs præditam sensibus, leni, & æquabili tractu diffusam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclarissimè confluentem, quasi magnæ mentis flumen in aures circumstantiam profundere, quam ex Sauchoniaronis fragmentis, Glyca, & Micrologo patidiusculos aliquot locos eruere.

Hæc dico, non quod doctorum virorum operam in commentarijs, & obseruationibus antiquitatis respiciam, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, sed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipsi, qui hæc scribunt, experiantur quanta facilitate excidant ijs, qui in librorum vsu mediocriter sunt versati, & si quod poema, aut orationem suo Marte pangere aggrediantur, tum demum ferari coguntur, artem dicendi omnium esse operosissimam.

Qui sit igitur, vt non æquè suos auditores teneat eloquentia, ac varia solent eruditio?

Primum, quia rarò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia si quæ optimè conscripta fuerint, non talem nanciscuntur actionem; paucos denique legitimos habet de sua dignitate iudices: nam quæ ferè dicuntur ab eloquentibus, cum ea terfa, & nitida esse oporteat, fit, vt ab imperitis in promptu cuique esse iudicentur: idem tamen si hoc ipsum conentur dicere, agnoscunt quantum, non dicam in ista grandi eloquentia, sed in minuta quidem sublimitate sit difficultatis. Quod si & ipsa esset, quæ esse debet eloquentia, & æquas, ac eruditas aures haberet, nihil esset ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum est (inquiunt) & modestum, præclaris veterum vti testimonijs, nec sua pro antiquis obtrudere. Quasi verò antiquorum doctrinæ nun-

Kkkk cium

*Eloquentia
ur ed. e
videtur
eruditionis*

eum remitteret eloquentia, nec eos & sapie,
& honoris caussa appellaret. Num verò, & v-
bi vis probationum desiderat, si quæ sint in
authorum verbis ἐμφατικώτερα, hæc exequiunt
eloquentes; num firmissimas habent ex omni
scientiarum instrumento rationes, num ea-
rum Principes crebris appellant sermonibus,
num ipsi laudant impensius: num de suis ali-
quid arrogantijs prædicant? Quod si nihil an-
tiquorum inuentis addi nostri Censores vo-
lunt, suadeo vt artes, & ingenia, in pistrinum
quoddam contumeliosæ feruitus adigant,
nec patiantur homines exercere quod nati
sunt. Sed nos docto scholiastæ, & philologos
suis commentarijs relinquamus, & nihil e-
loquentia dignum iudicemus, in quo offusa
testimoniorum luxuries lucem obscuret ora-
tionis.

*Causulas
splendide
tractare.*

*Vnguentum
in lenticula.*

Rectè igitur præcipere videntur, qui hæc
de forensi eloquentia præscribunt.

Primum, vt forma generis iudicialis no-
tior sit, atque illustrior, distinguenda sunt om-
nino genera causularum; quædam enim sunt
causulae, de quibus & audire, & dicere penè
indignum est, ad quas si splendorem eloquen-
tia patronus afferat, is videatur ἐπιφανῆ
μῦθον, in lenticula vnguentum quærere: nec
enim illustrem orationem asserere debet,
qui parem causam inuenit. Alia sunt or-
nata, & planè ἐπιμνηστικὰ, quæ appa-
rationem stylum desiderant: alia sunt medio-
eres, quæ attemperatum dicendi genus postu-
lant: alia denique negotiosa, & graues, quæ
sine furo verborum, & affectatione rerum
tractandæ sunt. Et grauius in ijs peccant, qui
vt eruditionis famam consequantur, ardent
quodam prurigne citandi, & passim orationi-
bus authorum testimonia iisdem verbis in-
gerunt, quæ ad inanem potius ostentationem,
quàm ad robur causæ attinent.

Secundum vitium est eorum, qui exqui-
sitam vernantis styli lasciuiam, variæque ex-
policionis figuras solertijsimè componunt,
quos Persus merito exagitat.

*Eures, ait, Pedio, Ped' tu quid? cùmmina ra-
sis*

*Libra in Antisthetis, doctas posuisse figuras
Laudatur, bellum hoc, hoc bellum, an Romu-
le ceuis,*

*Men moueat qui p' s. & canet si naufragus,
assem*

*Protulerim cantas fracta cùm in irabe
pictum,*

*Ex humero portes verum nec nocte paratum,
Plorabis qui me uolet incuruasse querela.*

Quidem tam frigidum, atque alienum,
quàm in discrimine capitis, aut fortunarum
ambitioso genere orationis sese ostentare? &
Blasum imitari, qui sacrilegij, & peculatus
postulatus, à Cyrenensibus capitis causam
dicens, non se oratorijs defendit lacertis, sed
Neroni placitum sperans, leuia carmina, &
faciles versus in Senatu recitauit?

*Versus ad
causas mo-
dè addidit.*

Tertium eos spectat, qui vel in leuioribus
causis petitas ex varia antiquitate historias
tam auidè intercipiunt, vt in hoc suū palma-
rium, vel præcipuum depositum esse arbitren-
tur, quos si non aliud, illud certè Lucilij edo-
cuisse deberet.

*Antiquarij
Causulas
exagitant.*

*Χειρῖδιον, καὶ βῆν ἀπολάλεχε, καὶ μίαι
ἀγα,*

*Ὅν χάριν εἴληφας, μισθῶριον μετῆ-
κλεις.*

*Ὅτε ἡ μοι κοινόν τε πρὸς Ὀδρουδάων γε-
γνηται,*

*Ὅτ' ἀπαγάω κλέπτας οὐτ' ἀπὸ δερμο-
πυλῆσιν.*

*Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδῃ χέχομαι κρίσιν, ὥστε πῆ
ποιεῖ:*

*Ἐνθα ἡ μοι Πέρξης, καὶ Λακεδαίμον-
νῶ:*

*Πλὴν καὶ μὲ μνήσθη νόμος χάρις, ἢ μέγα
χρᾶσθε.*

*Ἀλλὰ λέγει κλέμεκλής, ἀλλὰ τὸ χειρῖ-
διον:*

Quod Martialis lib. 6. festiuissimè imitatus
canit.

Non de vi, neque cadè, nec veneno,

Sed sis est mihi desribus capellu.

Vicini queror has abesse furto.

Hoc iudex sibi postulat probari.

In Cannas, Mithridaticumq; bellum,

Et periuria punicæ furoris,

Et Syllas, Mariosq; Mutiosq;,

Magna voce sonas, manusq; totas,

Iam dic Posthume, desribus capellu.

Sublatis igitur his, & similibus vitijs pro-
uidere debet hoc maximè tempore orator, vt
dicenda, tacendaque calleat, ac semper ad e-
uentum festinet, & ad medias res, non secus
ac notas auditorem rapiat. Superuacaneum
non modò, sed & puerile videtur communi-
bus

bus causis exordia adtexere, trahereque diffusis, & in transitionibus, ac parergis luxuriare, quæ omnia ludentium sunt potius declamatorum, quam negotiosorum hominum.

Quartum ad eos pertinet, qui longos amant circuitus, & diem, quod aiunt dicendo eximere. Bene de hac re monet Paschalius. V. C.

Quæ ratio (inquit) est adstricti moris, totiusque adeo vitæ, eadem quoque est sermonis: vt enim in libera ciuitate fatendum est multa redundare in moribus, ita in orationibus, quæ ibi habentur, multa plerumq; inest procacitas linguæ, & superfluous quedam verborum luxuries similis morum. Id totum in aula excipitur magno derisu, & exponitur pari fastidio. Quippe aulico palato, id est, docto, & erudito, nihil magis ad gustum est, quam sobrietas quedam ponderosa. Senatores liberi populi hoc se amplectuntur, quod multo sermone diem eximunt, ac multa libertate agunt.

At in aula hæc libertas est pro lasciuia, & nisi temperatur, continuo deridenda propinatur. Neque enim nuda, aut sola placet, sed ita si obnubitur grata illa suauitate, quæ progignit peritia morum Principis. Illa quidem simplicior, hæc artificiosior. Et verò attenti, & perspicaces rerum æstimatores satis intelligunt, in ijs gentibus, quæ regnantur, vulgarem sermonem, cui merito nomen indi potest mori speculo, præ se ferre nescio quid pressi, concinni, neruosi, quale extat illud de Menelao dictum, qui,

*ἔτι σοφώδην ἀγόρευε
Παῖδά τι ἄλλὰ μάλ᾽ ἀγέως.*

GENVS IVDICIALE.

De statu, & tractatione causarum.

CAPVT XXIV.

Restat vt Patronum, armis pietatis,loquentiæ, & eruditionis instructum, in causarum tractationem, quasi in aciem educamus. Quæ in te primum cognoscendæ sunt, quæ a Græcis *τάσι* appellantur, de quibus, cum iustitia sint prope apud Rhetores

Græcos sermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere.

Status (vt ex vulgatis definitionibus constat) est quæstio, quæ ex primo causarum conflictu nascitur, in quo sciendum est, quod habet Tullius, quid sit intentio, depulsio, quæstio, ratio, ratiocinatio, infirmitas, quæ D. August. in sua Rhetorica fusius explicat.

Intentio igitur est, cum crimen aliquod intenditur ab aduersario, vt C. Flaminius Tribunus plebis Rempublicam malè gessit: hunc pater suus consilium plebis habentem de templo deduxit. Arguitur à filio læsæ maiestatis.

Depulsio, cum crimen defenditur à reo, vt non læsi maiestatem: ex hoc conflictu status fit.

Quæstio an maiestatem læserit Caij Flaminiij pater?

Ratio, quod affertur in causæ fundamentum, vt in filium meum potestate vltus sum (inquit parens.)

Rationis infirmitas, cum diluatur, quod ad fulciendam causam affertur. At enim, qui patria potestate, hoc est priuata auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet populi potestatem minuit, is maiestatem læsit. (Arguit filius.)

Iudicatio *κρινόμενον* summa totius rei, & status quæstionis, ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat maiestatem, qui in Tribunitiam potestatem patriæ auctoritate vtatur.

Longum est recensere, quot sint in hac parte scholasticorum, tum Græcorum, tum Latinorum ineptiæ, qui infinitas prope præceptorum minutiæ de statibus congerunt. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit istud ex Curio Fortunatiano veteris iuriconsulto subijcere.

DE STATV inuestigando.

Et de causis Asystatis.

CAPVT XXV.

Ἀσύσταται, quæ appellantur causæ sine quomodo statu, & fundamento, secundum Herodign. scilicet. magoram sunt quatuor modis, quum tur.

Kkkk 2

Statu
quid.

Asystata
causa sine
funda esto

est.

Patronorū
graminum
stylus.

ἁπλοῦς
πλὴν ἁπλοῦς
κατασκευασμένη
ἁπλοῦς
ἁπλοῦς
ἁπλοῦς

est, aut ἐλλείπειν, aut ἰσάζεσθαι, aut μο-
νομετρεῖν, aut ἀποδοῦναι.

Ellipsi, quum aliquid deest ex circum-
stantiis, quod faciat quæstionem: vt si aliquis
abdicitur, nec abdicationis vlla sit causa. Ea-
dem dicitur, κατελλείπειν, & κατὰ μέρος, &
κατὰ μέρος ἁπλοῦς.

Isotia, quum eadem ex vtraque parte di-
cuntur, & nihil proprium est partis alterius,
vt, Duo adulescentes vicini speciosas vxores
habebant, accusant se adulterij. Quicquid e-
nim altera pars dixerit, idem & altera dictu-
ra est. Eandem ἰσομετρεῖν, & κατ' ἰσότητά, &
πρόσπορον nominant.

Monomeres, quum ex prima parte tantum
constat, nec quicquam ex secunda afferri po-
test. Hæc eadem ἑτερομετρεῖν, & κατ' ἑτερομε-
τρεῖν.

Aporos, quum iudex non inuenit quam
sententiam dicat: vt, tres similiter agebant,
duo soli reuerfi sunt: accusant se inuicem eg-
dis. Hæc enim iudex non inuenit, quid sequa-
tur, cum vterque ab altero dicat occisum, &
nihil vtroque ad probationem afferri pos-
si, deficiente circumstantia.

ἁπλοῦς
ἁπλοῦς
ἁπλοῦς
ἁπλοῦς
ἁπλοῦς
ἁπλοῦς

Sunt & aliæ species, quas apud varios arti-
um scriptores inuenimus, vt, ἀνισρέφισσα,
ἀδύνα, ἀπιδαν, ἀπρεπής,
ἀνάσχυσι, ἀνάσχυσι, ἀνάσχυσι, ἀνάσχυσι.

Anistrepausa, quum actionem suam
conuertunt litigantes. Talis fuit causa Pro-
tagoræ, & Euatli, de qua dixi libro 6. cap.
28.

Achromos, quum color facti non inueni-
tur: vt, Decem milites belli tempore polices
sibi amputauerunt, rei sunt lætæ Reip.

Adynatos, quum id in themate ponitur,
quod sit contra rerum naturam fidem: vt si
infans accusetur adulterij.

Apithanos, cum id inuenimus in themate,
quod minus verisimile est: vt quum o-
culos cæci recuperasse dicuntur. Quæ mate-
riæ (inqui) solent recipi: quoniam, quanti-
us minus verisimile sit, oculos recuperasse
cæcum, tamen possumus credere a di-
uina maiest: e alicui aliquan-
do hoc esse concessum.

ἁπλοῦς

De causis cacofystat. s.

CAPVT XXVI.

Cacofystata sunt, quæ leui, & ruinoso
fundamento inniuntur, vt sunt ἀπρε-
πής, ἀνάσχυσι, παρισoria, ἀλογος, ruinosiss.

Aprepes, quum aliquid personæ incongru-
ens inuenitur, vt, vir fortis præmium acci-
piat. Quidnam fortiter fecit, petit præmij no-
mine nuptias filii suæ.

Anæchontos, quum prima pars impu-
dens inuenitur, vt luxuriosus pater abdicit
filium frugi.

Parhystoria, quando in controuersia inue-
nimus, quod sit contra hystoriæ fidem.

Alogos sine ratione componitur: quamuis
afystata ἀλόγως dici possunt, siquidem nul-
quam in his ratio reperiri potest.

De ductu.

CAPVT XXVII.

Quæ cognouerimus materiam consistere,
ductum quærimus, hoc est, modum,
quo tota causa agenda sit.

Ductus sunt quinque, simplex, subtilis, fi-
guratus, obliquus, mixtus, simplex, quum sim-
pliciter id agimus, ita, vt in themate positum
est. Subtilis, quum aliud est in themate, aliud
in agentis voluntate.

Figuratus, quum palam dicere pudor im-
pedit.

Obliquus, quum periculum prohibet aper-
tè agere.

Mixtus, qui est ex varijs compositus.
Simplex ductus, vt, Inuentus est quidam Dullum
iuxta cadaver recens hominis occisi, sit reus quinquaginta
cædis: causatiuum litis est, quod sit inuen-
tus, quod est præteriti temporis, & ideo ve-
rum est consilium, ac per hoc simplex est du-
ctus.

Subtilis, Amicos non habet, abdicitur:
Subtilis inquam est ductus: quoniam aliud est
in themate, aliud in agentis voluntate: nam
quantum est in themate, abdicit filium, non
tamen verè abdicit, sed i. i. u. l. o. abdicationis
suadet, vt amicos habeat.

Figur.

Figuratus, Adulteros liceat occidere. Infamis fuit in nurum, inuenit filius adulterum obuoluto capite, nec eum occidit: interrogatus ergo à patre, qui fuerit adulter, cui pepercit, non dicit, & abdicatur. Figuratus est ductus, quoniam pudore deterretur filius patri palā dicere: tu adulter fuisti.

Obliquus: Qui inuaserat depofuit dominationem sub pacto abolitionis, vult petere magistratum, contradicitur. Ductus est obliquus, quoniam periculo prohibetur, qui contradicit, aperte mentionem facere iniustæ dominationis.

Mixtus: Qui infamis fuit in nurum, arcem occupauit: vocauit ad se filium, & interrogauit, an rumor credere, negauit se credere, depofuit pater dominationem, sub pacto abolitionis, filius repudiavit uxorem, interrogat pater causas repudij, non dicit, & abdicatur. Ductus est mixtus, id est, & figuratus & obliquus, quoniam pudore deterretur patri palā dicere, tu adulter fuisti, & ideo repudiavit uxorem: & obliquus, quoniam periculo prohibetur aperte mentionem facere iniustæ dominationis.

Diuisio causarum.

Ad imaginem statuum cognoscendam.

CAPVT XXVII.

Reperro ductu considerabimus, genus controuersie, cuius septem sunt genera: simplex rationale, simplex legale, coniunctum rationale, coniunctum legale, comparatiuum rationale, comparatiuum legale, mixtum.

Nota porro, legalem controuersiam dici, que petitur ex aliqua lege ciuili scripta.

Rationalem, que ex æquitate, lege rationis, & re aliqua, seu facto ad eam spectante.

Simplex rationale, cum res vna, vel factum simpliciter tractatur: vt iuuentus est iuxta cadauer recens hominis occisi, tenens cruentum gladium, reus est cædis.

Simplex legale, quum lex vnā facit questionem, vt, Peregrinus murum ne ascendat, peregrinus murum ascendit, & hostem propulsauit, petitur ad pœnam.

Coniunctum rationale, quod constat duobus rebus, & causatiuis.

Rebus, quum multa queruntur, vt si alius quis accusetur, & adulterij, & sacrilegij.

Causatiuis, quum vna res queritur, & multis causis approbatur: vt Luxuriosus adolescens iurauit se uxorem non esse ducturum, & abdicatur, illic enim vna quaestione ostendimus, an abdicandus sit, sed causatiuis coniuncta est, & quod luxuriosus est, & quod iurauit se uxorem non esse ducturum.

Coniunctum legale: quum queritur, an contra plures leges sit admissum, vt, Peregrinus murum ne ascendat, & nocte nemini liceat esse cum telo: Peregrinus murum cum telo nocte ascendit, & hostem propulsauit: petitur ad pœnam. Hic enim contra duas leges fecisse dicitur, & quod peregrinus murum ascendit, & quod nocte cum telo fuerit.

Comparatiuum rationale: quum aut persona, aut res comparantur.

Persona, vt, Qui plus Reipub. praestiterit, petat præmium. Contendunt Medicus, & orator. Hic enim queritur, qui melior sit: vtrum medicus, an orator.

Res, vt, Qui plus Reipub. praestiterit, petat præmium: alter hostes ab oblatione repulit, alter hostium ciuitatem cepit. Contendunt de præmio: hic enim facta eorum, & res comparantur: vt queratur, quid plus sit hostes repellere ab oblatione, an hostium ciuitatem capere.

Comparatiuum legale, quum leges comparantur: vt qui auxilium parentibus non tulerit, capite plectatur: & Mas templum Cereris si ingressus fuerit, capite puniatur: In templo Cereris matri auxilium filius tulit, petitur ad pœnam. Hic enim queritur per comparationem, secundum quam legem filius facere debuerit.

Mixtum. Quando non ex vno genere materia composita est, id est, quum & simplex est genus, & comparatiuum, aut cum & rationale, & legale.

Simplex, & comparatiuum, vt, Quidam proditoris accusabatur, ex filijs eius alter fortiter fecit: alter deseruit, petitur pater de viro forti, vt abolitionem iudicij pereret. Ille incolumitatem desertoris fratris optauit, & reo non adfuit patri, absolutus pater, abdicat filium. Hic enim, & simpliciter queritur, an contra voluntatem patris, præmium ei succerit petere, & per comparationem, quid magis debuerit optare.

Mixtum, ex rationale, & legali, vt, Qui pro-

duo causatiua ex ratione.

Coniuncta legalis duo habet causatiua ex lege ciuili.

Comparatiua rationalis.

Comparatiua legalis.

Controuersia mixta ex varijs.

Septem genera controuersiarum, & variā nomina ex antiquis rhetoribus petita, quae ualeant ad inuestigandam sortium controuersiarum. Simplex rationale. Simplex legale. Coniuncta rationalis. Comparatiua rationale. Comparatiua legale. Mixtum.

ditionis damnatus fuerit, magistratui detur custodiendus, & trigesima die torqueatur, vt confiteas, dicat, & adulteros liceat occidere: proditoris damnatus magistratui collegæ suo datus est custodiendus. Ille cum in adulterio deprehensum occidit, reus est conscientie. Hic enim & rationale est genus, in quo quaeritur, an hic conscius fuerit, an ille adulter: & legale, in quo quaeritur, an eum illi licuerit occidere, qui torqueri debuerat, vt confiteas dicere:

Alia diuisio causarum.

Perita à genere characteris, siue elocutionis.

CAPVT XXIX.

*Alia genera controuersiarum, quae publica di-
cuntur & earum quinque genera.*

Post hæc genera controuersiarum afferuntur etiam quinque, vt consideratur causa, ratione characteris, siue elocutionis, & modi agendi: sunt igitur ἠδύων, παθητικῶν, ἀποδιδι-
κατικῶν, ἐπιπορευτικῶν.

Ethicum genus, in quo moralitas quædam id est, mores hominum considerantur, vt sunt comædiæ.

Patheticum genus, in quo motus est animi, & vis quædam, & impetus mentis, vt sunt tragediæ, vt:

Indemnatos liberos liceat occidere, tres filios lege indemnatorum, in conspectu matris occidit: mater eodem gladio se interemit.

Reus est, quod causas mortis præstiterit.

Apodicticum, in quo pugna quaestionum est.

Peregrè proficiscens reliquit ad amicum certam frumenti mensuram. Ille in fame ciuitatis duplo precio frumentum vendidit: reuersus amicus contendit de lucro.

Diaporeticum, in quo addubitatio est, nec quicquam certi offertur, vt:

Cum duo fratres dissidentes contenderent armis, pater intercessit, vulneratus est, incertum à quo; quaerunt filii, à quo sit vulneratus: non dicentem accusant dementiae.

Mixtum, quod non ex vno genere compositum est: vt est hæc ipsa materia patris vulnerati: nam & patheticon est in fratrum congressione, & diaporeticon est à dubitatione patris.

De statu, & eius diuisione.

CAPVT XXX.

Reperitis generibus controuersiarum quaeritur status, quo consistit controuersia. Genera statuum sunt duo: rationale, & legale.

Interest inter rationales status, & legales: quod rationales rei alicuius vel facti habent quaestionem: legales autem legis, & iuris continent disceptationem.

Rationales status secundum Hermagoram sunt quatuor, coniectura, finis, qualitas, & translatio: sed translationem tantumdem accepimus legalem: quoniam nulla translatio, id est, præscriptio, sine lege potest esse.

Coniecturalis status, & eius variae species.

Coniecturalis status sex modis fit: aut quum de facto constat, & de persona non constat: aut quum de persona constat, & de facto non constat: aut quum de vtroque non constat: aut quum de sola voluntate fit quaestio: aut quum de re ipsa quaeritur: aut cum est antitagonica.

Quum de facto constat, & de persona non constat, vt, Cum abdicato filio, qui militabat, inuentus est pater telo filij sui occisus: reus est filius parricidij. Hic enim de facto constat, id est, occisum esse patrem, sed de persona non constat, quaeritur enim, an à filio sit occisus.

Quum de persona constat, & de facto non constat, vt: Luxuriosum filium pater abdicauit, abdicatus medicinae studuit; postea decumbenti patri dedit poculum, quod diceret sanitatis: pater in media portione; aut se venenum accepisse, filius residuum poculum bibit, & decessit pater, reus est filius parricidij. Hic enim de persona constat, quoniam filius poculum dedit: sed de facto non constat, qualem enim potionem dederit, vtrum veneni, an sanitatis, incertum est.

Quum de vtroque non constat, vt, luxuriosus pater non comparauit, reus est parricidij filius, Hic enim non constat, occisum esse patrem, etsi confiterit, incertum est, an à filio sit trucidatus.

Quum

Quum de voluntate queritur, ut, Luxuri- osus adolescens nocte a meretricis domo. ex- pulsus, cereum ardentem ante meretricis fo- res abiecit, domus arsit, arguit eum, ut resti- tuat. Hic enim, & de persona, & facto constat: sed tantummodo queritur, qua id fecerit vo- luntate.

Quum de re ipsa queritur, quando *πρὸς τὴν ἰδίαν*, quaestio est, non de facto aliquo: id est, eum queritur, an aliquid fuerit illud, de quo quaestio est, non an aliquid sit factum: repe- tetur a committente suo. pecuniam tanquam ereditam, negantem se debere, occidit, sed & se interfecit: repetunt pecuniam haeredes in- terfectoris, ab haeredibus pernegantis; illi co- tradicunt. Hic enim non de facto quaestio est, sed de eo, an pecunia ante illa sit credita.

Ἀντιμαρτυρία est mutata accusatio, id est, quum aliqui se inuicem accusant: ut vir for- tis habebat nouerca, habebat & in matrimonio captiuam: ambiguis signis obijt, accusant se inuicem veneficij nouerca, & captiua.

Finitiuus Status.

Finitiuus

status, & eius quinque species.

Finitiuus status sit, cum id, quod obijci- tur, non hoc esse contendimus est autem quintu- plex: aut quum simplex est quaestio, qua a- nasceuaistica, id est, reflexens dicitur: aut quum duplex actio est, siue comparatiua, qua Anti- othetica dicitur: aut quum duplex quaestio est, siue coniuncta: aut quum ex partibus defini- mus: aut quum est Antithetica.

Prima species, & eius quinque species, siue simplex.

Simplex definitio, quum vnam rem sim- pliciter definimus: ut naufragia ad publicanos pertinere, seu iusdum naufragi corpus eum or- namentis, ad litus expulsum arena obrutum est, id publicani eruerunt, rei sunt sepulchri violati. Hic enim simpliciter queritur, quid sit violare sepulchrum.

Secunda, duplex, & comparatiua.

Duplex actio, siue comparatiua, quum du- as res diuersas definiunt litigantes, ut, sacri- legus capite plectatur, fur quadruplum solu- tur: de templo quidam priuatam pecuniam sustulit, periturus ad poenam, offert quadruplum, quasi fur. Hic enim alter sacrilegium dicit esse commissum, & hoc de finit; alter furtum, & comparatione queritur, quid sit admissum, utrum sacrilegium, an furtum.

Tertia du- plex con- iuncta.

Duplex quaestio, siue coniuncta, quum duas res, quas prima pars definit, eisdem aduersa- rius impugnat: ut, qui non initiatus sacra e- nunciauerit, capite plectatur, non initiatus

sacra vidit in somnijs, retulit ei, qui fuerat i- niarius: ille ait, haec sunt sacra: petitur ad pe- nam, & contradicitur. Hic enim queritur, quid sit iniarium esse, & quid sit renunciare.

Ex partibus definitio: quum vnam rem mul- tis partibus definimus: ut, Qui obsidebantur ab hostibus, auxilia a finitimis conduxere, in itinere sunt auxilia, recessere hostes ab obsi- dione: petunt illi pactam mercedem: hi con- tradicunt. Hic enim queritur, quid sit auxili- um praestare, quod ex partibus definimus, quod & decreuerunt, & quod miserunt, & quod hostes recesserunt.

Antithetica definitio: qua non tantum crim- en negamus, verum etiam commodum ali- quod asserimus. Commendatam sibi ab Ephe- bo chlamydem, defuncto eo, in monumentis maiorum ei posuit, accusatur a patre Ephebi sepulchri violati. Hic dicit sepulchrum a se non tantum non esse violatum, verum etiam esse & ornatum.

Quarta, cum non duo, aut plura ad definitionem rei, aut facti attribu- nentia queruntur.

Quinta spe- cies antithet- ica, qua sit ex pugna definitionu oppositaru.

Status qualitatis, & eius duplex species, absoluta, & assumptiua quot modis fiat.

Status qualitatis duplicem constat esse spe- cie: Absolutam, qua factum absolute de- fenditur: Assumptiuam, qua rebus aliunde assumptis coloratur.

Absoluta species status qualitatis sit duobus modis.

Absoluta qualitas duobus modis fit: facti qualitate, & iuris ratiocinatione.

Facti qualitas est, quum ostendimus factu, quo arguimur, non esse perniciosum, & idco naturali iure esse concessum, ut Damnato Milone Cicero exclamauit, urbem Romam bonis ciuibus sedem esse non posse, reus est laesa Reipubl.

Iuris ratiocinatio fit quatuor modis, lege, more, secta, arte.

Legem, Indemnatos liberos liceat occidere: tres filios lege indemnatorum occidit, reus est vxori mala tractationis. Hic enim se dicit lege fecisse.

Morem, Mos apud Scythas fuit, ut sexagena- rij per pontem mitterentur. Seytha Athenis sexagenarium patrem per pontem deiecit, reus est patrie idij. Hic enim dicit se facta sua fecisse, ut hoc disputaret.

Arte,

Arte, Pictor naufragia pinxit, & publicè proposuit, nemo nauigat, reus est Reipub. læsæ: necesse est, sua se arte defendat, quod pictores confueuerunt huiusmodi multa pingere, & publicè proponere.

Assumptiuus status qua-
tuor partes,
suo species

Assumptiuua qualitas constat, relatione, remotione, compensatione, uenia.

Relatiuus status fit, quum reus culpam reuertit in eum, propter quem arguitur, vt, Miles in acie exclamauit, vincimur, occisus est ab Imperatore. Reus fit Imperator læsæ Reipub. contradicit: dicit enim militem peccasse, & idèò occidi debuisse, quod hoc clamauerit.

Remotiuus duobus modis fit, quam aut in personam remouemus, aut in rem.

In personam, vt, Legatus intra trigessimum diem nauiget: legatus, non accepto à quæstore uatico, non nauigauit intra trigessimum diem, reus est malè gestæ legationis, hic enim remouet crimen malè gestæ legationis, quod uaticum non accepit.

In rem, vt, Missus est ad expugnandam hostium ciuitatem, inuenit illam lue laborare, reduxit exercitum; reus est læsæ Reipubl.

Compensatiuus status fit duobus modis; cum aut delicto meritum comparamus, aut cum maiori incommodo consultum esse cõtendimus.

Delicto meritum comparatur, vt, Miles ex acie ad muros confugiebat; Imperator muros diruit, uictoriam reportauit, reus est læsæ Reip.

Maiori incommodo prospectum esse cõtendimus, vt, Tyrannidis tempore speciosum filium amico commendauit, uocauit ad se patrem eius tyrannus, & tormentis expressit, ubi erat filius: satellites misit ad amicum, amicum puerum occidit, tyrannus se necauit, amicum mater puer cædis accusat, adest ei pater. Hic enim dicit puerum maiori à se pudoris iniuria liberatum.

Venia omnis, aut purgatiua, aut deprecatiua.

Purgatiua quatuor modis fit, errore, casu, necessitate, obliuione.

Errore, vt Exulem intra fines deprehensum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus similibus alter exulabat, fratrem eius quidam, tanquam exulem occidit; reus est cædis. Hic enim se dicit errore fecisse.

Casu, dum uenatur, hastam inferam misit, hominem occidit, eo uulnere perijt, reus fit cædis. Hic enim dicit, se non uoluntate, sed casu fecisse.

Necessitate, Orator captus ab hostibus, laudes eorum scripsit, iubentibus his, & publicè recitauit: gratuito diuulsus est, ad suos reuersus læsæ Reipub. accusatur. Hic enim dicit, se non uoluntate, sed necessitate fecisse.

Obliuione, Sacerdos omnibus Calendis sacerum non fecit, peritur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non potest, nisi memoria sibi allegauerit excidisse.

De precatiua uenia: cum nulla potest esse defensio, sed eum, cui liceat ignoscere tantummodo deprecamur.

Hæc ille, quorum nonnulla sunt plerumque spinosa, & exilia: sed uisum est hoc antiquitatis monumentum non omittere, in cæteris liberiori cursu fluere oratio.

De tractatione statuum in specie, & de quæ singulorum exemplis.

Ac primum de coniecturali.

CAPVT XXXI.

IN coniecturali statu, ubi de facto non constat, duo maxime spectantur, uoluntas, & facultas: si enim & uoluerit, & potuerit reus, argumento est quod fecerit: sin contra, expedit se laqueis accusationis.

Ad uoluntatis significationem spectatur motus animi: Cupiditas, dolor, metus, uoluptas, uitiâ: in corpore ualorudo, forma, uires: in externis locus, tempus, modus, &c.

Hæc sunt fidei capita, per quæ orator ex-

Status in
in 3. partem

Primum, si cupidus fuerit, qui accusatur, dicitur, ut, Cæsar rapuit sponte Principatum, quod à puero flagrauit gloria, & habuit hos uersus in ore, quos ex Euripide uertit Cicero.

Si uolandum est ius, regnandi causa

Violandum est, in alijs rebus, pietatem celas.

Metus, vt Drances arguitur, quod eadem patiarit, facile negatur, quia, ut ait Virgilius:

Hæc mihi est frigida dextera bello.

Voluptas, vt Antonius citatur reus adulterij, expendatur uita eius à puero, quod Cicero facit Philipp. 2.

Dolor, vt Deianira occidit maritum, quid mirum: Zelotypiæ furore, doloreq; flagrans, à Seneca tragico sic exprimitur:

O quam

O quam eruentus foemina stimulat dolor,
 En iam uis una pellici, & nupta domui:
 Scylla, & Charybdis, Sicula contorquens fra-
 ta,
 Minus est timenda, nulla non melior fera
 est.

Deiotarus.

Virtutes, ut Cicero pro Deiotaro.
 Deiotarus (inquit) non est saltator, quare?
 Omnes sunt in eo regiae virtutes, quod te
 Cæsar, non ignorare arbitror, sed præcipue
 singularis, & admiranda frugalitas, ceteri scio
 hoc verbo Reges non laudari, frugi hominẽ
 dici non multum habet laudis in rege: fortẽ,
 iustum, seuerum, grauem, magnanimum, lar-
 gum, beneficum, liberalem, hæc sunt Regiæ
 laudes.

Catiline.

Vitia apud Salustium.
 Arguitur affectu esse dominatum Catilina,
 quid mirum? nobili genere natus fuit: ingenio
 malo, prauoque. Huic ab Adolescentia bella
 intestina, exedes, rapina, discordia ciuili gra-
 ta fuere, ibique iuuentutem suam exercuit,
 patiens corpus inedia, algoris, vigilia, supra
 quam cuiquam credibile est, animus audax,
 subdolos, vanus, cuiuslibet reus simulator, atq;
 dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ar-
 dens in cupiditatibus, tatis eloquentiæ, sapien-
 tiæ parum, vastus animus, immoderata, in-
 credibilia, nimis alta semper cupiebat.

Præclara coniectura, & digna Salustio.

In corpore vero ad confirmandam volun-
 tatem faciunt valetudo, forma, vires, ætas, se-
 xus, &c.

Corporis
 forma ad
 probationes
 facit.

Forma, inquam, facit coniecturam mo-
 rum, & si ea non satis firma est, quin ad ornã-
 dum potius, quam ad præbandum valet. Vsur-
 pauit tamen Cicero, & Sidon. Apoll. Gra-
 tionem significum esse omnis turpitudinis o-
 stendit, vel ab ipsa corporis figura, quam egre-
 gie describit.

Vires, & ætas, ut Penelope, Læertes, & Te-
 lemachus vini inferre Prociis non possunt:
 nam canunt apud Ouidium:

Tres unus imbelles numero, sine viribus u-
 xor,

Læertesque senex, Telemachusque puer.

Addit etiam nomen aliquid, & institutio,
 & genus, & vitæ conditio, a quibus ducenda
 quoque argumenta docent Cicero, & Hermo-
 genes, ut si dicamus quempiam Caldum vo-
 cavi, quod repentino, ac temerario sit consilio,
 & ostendamus apud quos, & a quibus educa-
 tus, & eruditus fuerit, quibuscum viuat, vel

vixerit, quo more domestico.

Ex fortuna ducuntur argumenta, cum d-
 stenditur quispiam seruus, vel liber, vel di-
 ues, vel pauper, vel ignobilis, vel priuatus:
 vel cum potestate, vel doctus, vel indo-
 ctus.

Ad externa spectant locus, & tempus, quo-
 rum opportunitas comes est factorum.

Hæc ergo in genere spectantur, locus, tem-
 p^o, occasio, facultas, facultas: in loco opportu-
 nitas, in tempore longinquitas, in occasio-
 ne facultas, in facultate copia, & pote-
 stas.

Deinde videndum est, quod adiunctum sit
 negotio: hoc est, quid maius, quid minus, quid
 simile, ex quibus come Aura quædam ducitur.

Quod si ea, quæ de persona dicta sunt, non
 fuerint in causa, hortandi erunt iudices, vt ve-
 terem famam hominis, non putent in causam
 peruenire, nam ea illum antea eclasse vitia,
 nunc manifesto teneri.

Def. nstionis
 methodus.

Defensor autem primum si poterit, nite-
 tur, vitam eius, qui postulabitur, demonstrare
 honestissimam, id faciet, si ostendat aliqua e-
 ius nota, & communia officia, in parentes, a-
 micos, affines, necessarios, in rempubl.

Hæc ipsa magna cum orationis grauitate
 proponet, & illustrabit. Indignatio erit iu-
 cta cum quaestione, per quam miserum facin-
 osus esse dicet, ac indignum, innocentem ac-
 cusati, cum animus omni in vita fuerit a vi-
 tijs remotissimus. Sin autem in antea acta vita
 aliqua turpia erunt, aut falso venisse in hanc
 ex stimulationem dicentur, aut ex aliquorum
 inuidia, & obreclatione, aut opinione falsa
 rumoris, aut necessitati, aut persuasioni, aut
 adolescentiæ, aut alieni non prauæ affectioni
 animi attribuentur.

At si nullo modo vitæ turpitudine, aut in-
 famia delecti poterit oratione, negare oportet
 bit, de vita eius, & moribus quaeri, sed de co-
 erimine, cuius arguitur: quare, antea actis omis-
 sis, illud, quod iustat agi oportere. Hæc Cic.
 2. de inuent.

Iam ad præbandum allamentur argumen-
 ta remota, quæ cum foris petantur, at te tamẽ,
 & ind. stia oratoris, non mediocriter elucel-
 cunt. Sant autem partim diuina, partim hu-
 mana.

Argumenta
 remota ds-
 uina.

Diuina in sex partiuntur, in oracula, aus-
 picia, vaticinationes, responsa sacerdotum, ha-
 ruspicum, coniectorum, quæ fusius prosequi
 nec est huius loci, nec instituti.

Vestalis de
Iaxo praci
pisalaron
lad tur.
Castitatur
et.

Seneca Vestalis castitatem probat, quod stupri accusata, & de saxo praecipitata, illaesa pertransierit.

Concludit in haec verba: *Damnata deiecta est, absoluta descendit.*

Porro, quae Ethnici diuina restantur esse testimonia, apud Christianos irrisa iacent, & contempta.

Nallas igitur horum vsus, nobis ex Ecclesiae auctoritate, orthodoxorum sententijs, & probatis miraculis, omnis testimoniorum diuinitas accersenda. Fuit apud antiquos consuetudo, quam nunc aliqui supersticiosè retinent.

Argumenta petere facti, vel infecti, per ignem, & aquam.

Nam & Germani spuriam prolem explorabant per Rheum, quem idcirco Nonnus *ῥότων ἰλεγχ γαμιν* nominat: & apud Heliodorum, Theagenis, & Charicleae virginitas per ardentis prunas tentatur: de quibus probationibus agit Demetrius Carthophilax, Chomatenus.

Per praesertiones, per sortilegia, per *μνομαχίαν*, per obiectum cadaveris: sed haec partim verita, partim non satis certa.

Nam (quod ad cadauer attinet) id ipsum praesente percussore, sanguinem emittere aiunt, & praesertim res est comprobata: itaque hoc iudicium quidam magni faciunt, vt Boetius, de ci. 116. & Plancus de iudicijs: Alij tamen, & graues auctores, non satis esse censent, ad reum quaestioni subiiciendum, nisi alia accedant, vt fama, minae, inimicitiae.

Legendus est Delsio, disquisitionum magicearum lib. 4. Quidam miraculo tribuunt, quidam casui, alij melius referunt ad antipathiam, ex vehementi odio occisi in interfectorem, quod qualitatem arcanam impresserit corpori, cum cadauere permanentem, ad quod videtur referendum illud Lucret. ij.

Inde peti corpus, mens unde est, auacia, amore.

Namque homines plerumque cadunt in vulnere, & illam

Emicat in partem sanguis, unde icimur ista,

Et si cominus est, hostem ruber occupat. horat.

In quo amantis, & mortui est comparatio: vt enim ille rem amatam appetit; sic & mortuum corpus rem inuisam impetit.

Sic habet Lem. lib. 2. de occultis naturae

miraculis, cap. 7. Langius ep. 40. Pictorius, dialogo 9. Gemma lib. de characteribus c. 6. & haec de istis studijs sufficiunt.

Humana sunt, quae spectantur ex auctoritate, & voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa, in quo sunt scripta, pacta, promissa, iurata, quaesita, atque in eo quaestiones coniecturalis genere, maximè testes, & quaestiones adhiberi solent.

Testes debent esse graues, constantes, honesti, & (vt breuiter dicam) sine affectu: contra reijciuntur, si natura vani, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsu, si praemio, si gratia adducti.

Quaestionum fidem haec attenuare solent, quod dolorem fugientes multi in tormentis ementiti, praesertim morti maluerunt falsum fatendo, quam inficiendo dolere.

Quod multi eiuam suam vitam neglexerint, vt eos, qui his chorois, quam ipsi sibi essent, liberarent.

Alij autem, aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicij, aut mortis, vim tormentorum pertulerint, cum essent maleficio infecti.

Alij ementiti sunt in eos, quos oderant. Haec ex Ciceroe satis fuerit delibasse. Na pleniorum istius rei cognitionem, ad praxim iudiciorum remittimus.

Accusator, quasi hasta in manu posita instabit, coniecturas omnes ab animo, corpore, externis conglobatas exponet: nihil tamen confectabitur morosius.

Contra, reus ostendet haec argumenta verisimilia, non propriae notae, omnia in multis aliter, atque aliter euenisse, nihil esse tam miseram, quam hominis salutem inconstantiae committi.

Exemplum huiusce quaestiones Icalentiu est in Palamede apud Gorgiam Leontinum: cuius ego partem in confutatione Latina feci, quod praclarum mihi videretur eloquentiae monumentum Gorgiae illius Leontini oratio, qui statuam ex auro solido, propter facundiam donatus est: Ad haec

praestat legere Philotam,

Quinti Curtij libro sexto.

Argumenta
remittuntur
maia.

Si autem

Status finitimus, & de eius tractatione.

Diogenis factum in signo.
 DE hoc statu diximus in artificio orationis: sit cum queritur, quid sit res, & quo nomine efficienda? An sacrilegus Diogenes, qui deunculi idolum ligneum rapuit de trivio, ut sibi coqueret coenam?

M. Tullius breuiter sic explicat, lib. 3. de Oratore.

Definitionis autem sunt disceptationes, ut, cum queritur, quid in communi mente, quasi impressum sit, ut si diceretur idne sit ius, quod maximae parti sit utile: aut cum, quid cuiusque sit proprium exquiritur, ut ornate dicere proprium sit oratoris, an id etiam aliquis praeter se possit: aut cum res distribuitur in partes, ut si queratur, quot sint genera rerum experientiarum: aut cum qua forma, & quasi naturalis nota cuiusque sit, describitur, ut si queratur auari species, aeditiofi, gloriosi: ex quo intelligas notionem, notationem, definitionem, distributionem, descriptionem, hanc locum tum fulcire, tum ornare.

Primus ergo accusatoris locus erit nominis, cuius de vi queritur, breuis, aperta, & ex hominum opinione de prompta definitione, ut si accusetur Flaminius lesae maiestatis, quod filium magistratum gerentem de concione detraxerit, ita proponenda erit definitio.

Maiestatem minuere, est aut de amplitudine, aut populi potestate, aut eorum, quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare.

Hoc si breuiter est positum, pluribus est verbis, & rationibus confirmandum, & ita esse, ut descripi. ris ostendendum: Deinde ad id, quod definitis, factum eius, qui accusabitur, adiungere oportebit, & ad hypotheseos gradum facere.

Est & infirmenda aduersariorum definitio, ea autem infirmabitur, si falsa demonstrabitur ex consuetudine, & opinione hominum, a turpi, ab inutili, &c. Sed quoniam quae ad definitiones attinent, libro quarto sunt explicata, nunc pluribus inculcandum non putato.

Status qualitatis.

Cum factio, & facti nomine concessio, vis, & natura, & genus negotij ipsius queritur: constitutionem generalem appellamus, inquit Cic. 2. de inuent. quae duplex est, negotialis, & iuridicialis.

Negotialis est, quae in ipso negotio iuris ciuilibus habet implicitam controuersiam, ut quidam pupillum heredem fecit, pupillus ante mortuus est, quam in suam hereditatem veniret; de hereditate ea, quae pupillo venit, inter eos, qui patris pupilli secundi sunt, & inter agnatos pupilli controuersia est.

Iuridicialis est, in qua aequi, & iniqui natura, & praemij, & poenae ratio queritur. Iuridicialis status duae sunt partes, una absoluta, altera assumptiua: Absoluta, quae factum, ut ex se legitimum tueretur, ab Hermogene dicitur accusatio rei cuiusdam, tanquam obnoxig, quae tamen omni noxa soluta videri potest, a Cicero re latio nominatur, 2. de inuent.

Ea est, cum reus (inquit) quod agitur confessus, aliter se inductum peccato, iure fecisse demonstrat. Sic Horatius occisis tribus Cupiatijs, & duobus amissis fratribus domi se victor recipit, is animaduertit sororem suam de fratrum morte non plorantem, sponsi autem nomen appellentem audiuit cum gemitu, & lamentationem indignae passus virginem occidit. Accusatur.

Absoluti status partes, quas ex Curio fortinatiano supra, in quatuor capita distinximus, ab alijs ita enumerantur, natura, lex, consuetudo, iudicatum, aequitas, pactum, quae si in causa ostendat, absoluitur reus; ut, accusatur Cereas, quod Bambalionem nocturnum furem occidit, factum legitimum probat.

A natura, quae docet vim vi repellendam.

A lege, quae sic habet, Si nox factum furtum esset, si in alijs occisit iure casus esto.

A consuetudine. Hoc a natura expressum, a lege confirmatum, omnis saeculorum memoria seruauit, omnium gentium instituta tenuerunt.

A iudicato, in simili causa absolutus est Faunius in quo iudicum auctoritas, & par ratio circumstantiarum plurimum valet.

Ab aequitate, si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela inimicorum incidit, omnis honesta ratio querenda est expedienda salutis.

A pacto, si contra datam fidem fecerit accusator.

Assumptius est, quæ colorem sumit ad factum excusandum, ceteroqui malum.

Color autem apud Rhetores, est quicquid ad excusationem facti assumitur, quod eius rationem imputat, vt purpura lanam.

Tres autem habet partes, remotionem, comparationem, concessionem.

Remotio omnem culpam remouet, & in alium transfundit, vt Vlysses apud Homer. Iliad. a. verberauit Therisrem, reus citatur, non diffusetur, sed impudentem muscam, & Regū obirectatorem se verberasse dicit, qui minime tolerandus fuerit.

Comparatio, factum aliquod deterioris comparatione, quod alioqui faciendum fuisset, minuit: vt lex Solonis sanxit, *ἰὰ μὴ τὸς ἴσθ' ἴσθ' τὸς γοῦτας ἔτιμ' ἔσθ'·* si quis non nutruerit parentes, infamis esto. Aliquis alimenta denegauit pari, excusat se, quod, cum aut patri, aut coniugi fame percipendum esset, vxoris salutem vitæ parentis anteposuerit.

Concessio factum concedit, & malum fatetur, sed minuit ab adiunctis.

Purgatio, cum reus se aliquis vi impulsus, ad crimen ostendit, eius partes sunt necessitas, fortuna, permotio.

Iosephus.

Necessitas, vt mater Hierosolymitana necauit filiolum, sed furore, & fame stimulantem, pessimis omnino de minimis.

Fortuna, pædagogus Croesi filio, ad mortem venabulo feram appetens, alumnus transueberat, casu factum diluit apud Regem, & certe ita diluit, vt, quod testatur D. Basilus, à Cræso absolueretur.

Herodot. D.

Basil. in.

epist.

Iliados a.

Permotio, quæ a Cicerone, de inuent dicitur impulsio, & ratiocinationi opponitur, vt Achilles dicitur à gladio insilit in Agamemnonem, sed in coæstu, qui describitur ab Homero, a moris, & furoris omnium impotentissimo.

Deprecatio malum, malefactum admittit, nec excusationes multas querit, sed ignoscere petit.

Rationes ignoscendi sunt, rei nobilitas, virtus, antea factæ vitæ innocentia, officia in reipub. spes futurorum, minimum periculum in ignoscendo, honestas in venia, si concedatur.

Hic locus dicendi amplissimus, & vbi flexanima illa eloquentia vires suas exerit, & motus excitat.

Nunc de variis generis iudicialis orationibus videamus.

De accusatione.

CAPVT XXXII.

Primum omnino, eundemque frequentissimum in genere iudiciali locum obtinet accusatio, & defensiones, de quarum artificio iuvat hic non nihil submonere.

Accusatio cum sit rei coram iudicibus delatio, ritè seruatis iudiciorum formulis, honestè debet esse, & grauis: neque enim idem est accusator, ac liuidus quispiam calumniator, qui cum veris criminibus innocentis famam nullatenus aspergi videat, maledicendi rabie facta conquirat, quibus pessumdet innocentiam.

Accusatio (inquit Cicero) crimen desiderat, alioqui mala, & nugatoria futura est.

Nec satis bonum aut commune, aut priuatim spectare debet, quo consilio si destituta sit, in vitia inuidiæ, odij, perfidie, facile prolabitur. Quamobrem & spectata communi vitæ, multos olim Resp. Romana probauit ac usitatores, & ad hæc studia iuuenum non raris aluit industriam, vt inuidiosa opprimatur potenti, b iisdem telis accusationis circumuenter, vel intringeretur, vel hebesceret.

Facile (inquit Cicero) omnes parimur esse quamplurimos accusatores: quod innocens, si accusatus sit, absolui potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest.

Vilius est autem absolui innocentem, quam nocentem causam non dicere.

Sic anseres, & canes aluntur in capitolio, vt significant si fures venerint, at fures inter noscere non possunt, significant tamen si qui noctu in capitolium venerint, & qui ad est suspiciosum, tamen si bestie sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cauior. Quod si luce quoque canes latent, cum Deos salutatum aliqui venerint, opinor ijs cura suffringantur, quod acres sint, etiam tum, cum suspicio nulla sit: simillima est accusatorum ratio. Alij (inquit) anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt, qui si latent sine suspicione, & deserant crimina, nec dicere possunt, aut quare, aut quomodo sunt omnino reprimendi.

Verum.

Verum, quia difficile est in istis accusa-
tionibus tenere modum, postquam accusato-
ribus honos, & præmium aliquod esse cõ-
pit, tanta sunt accusandi rabies, vt nulla satis
munera vidèretur aduersus improborum lin-
guas innocentia. Quæ ratio effecit, vt à pru-
dentibus Imperatoribus ista accusandi licen-
tia cohiberetur, & delatores, quo nullum pe-
silentius hominum genus, grauisimisque pennis
subijcerentur.

Quam ob rem, accusandi prouinciã viris
præsertim moderatis suspecta semper, & o-
diosa visa est, & defensio quidem (vt ait Tul-
lius) laudabilior: accusatio tamen persepe
probata est. Habet autem pondus suã autho-
ritatis, cum legitime tractatur, & primum
quidem ea, quæ ad accusandum descendit
persona, non aliqua venali, aut sanguinaria
eloquentiã videtur in rei miseriam inuehi,
non in iudicia, non odio, non spe præmiorum
ad accusandum rapi, sed oppressæ innocentie
misericordia, improbitatis odio, communis
utilitatis ratione. Hoc omnes profiteri, si non
quæ præstare solent accusatores, & quæ hu-
iusmodi suspicio subesse possit, hanc primum
conantur eleuare. Nec aliò spectat hoc Ci-
ceronis exordium.

Si quis vestrum (Iudices) aut eorum, qui
adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in
causis, iudiciisque publicis ita sum versatus
vt defendèrim multos, læserim neminem:
sibi nunc mutata voluntate, ad accusan-
dum descendere. Is, si mei consilij causam,
rationemque cognouerit: vna & id quod facio
probit: & in hac causa profectò nemi-
nem mihi esse præponendum actorem puta-
bit.

Deinde fusè narrat, & amplificat iustissi-
mas causas, quibus ipse ad hanc accusatio-
nem fuerit adductus. Sed non opus est in sin-
gulis accusationibus tanto ambitu oratio-
nis, præsertim vbi quis patronus ex officio,
& consuetudine facit, & reus ita nocens est,
& infamis, vt tacite probetur omnibus eius
delatio.

Secundò, valde spectanda occurrit, qua-
lis sit res, persona, & quibus accusetur crimi-
nibus.

Puerorum est omnia temerè augere, in om-
nibus esse nimios. Itaque, & leuiculus ple-
rumque errores, non leues ac grauisima que-
que crimina insectantur, & exclamant in nu-
gis. O facinus inuidiosum! o scelus in extremas

terrarum oras deportandum!

Longè aliter prudentes accusatores faci-
unt, qualis reus in iudicium veniat conside-
rant, timidè incedunt in lubrico, rationem
habent dignitatis, & nobilitatis, consulunt
affinium, qui reo sanguine coniuncti sunt
honoris, non temerè quidpiam, & declama-
toricè profundunt, notant crimen, designant
circumstantias, testimonijs conuincunt, de re
videntur, non de homine dicere. At si per-
sona infamis est, & laborat grauitate scele-
rum, tunc grauioribus aculeos exerunt eloquẽ-
tiã.

Tertiò notandum est in modo, & ratione
agendi, non eam meliorem esse accusatio-
nem, quæ multas criminum exaggerationes
cõtineat. Quot putas esse in Verrinis Iulus, &
excursionibus ad pompam, quas Cicero non
dixit in iudicio, sed posteris scripsit, ad no-
men potius eloquentiæ, quàm ad Verris
damnationem: si enim in singulis crimi-
nibus amplificandis tantum temporis impen-
disset, multa illi necessariò prætermittenda
fuisset, quæ ad causam maximè attinebant.
Quid igitur fecit acutè cumina collegit, stri-
ctè exposuit, tabulas protulit, testes expedi-
uit. Hæc planè sunt arma ferrea, quibus Ver-
res cecidit, nescio an istis aureis oppressus, cer-
tè non tam subito conuictus fuisset.

Quartò, magna ars accusatoris dilucide
narrare, robuste confirmare, abstinere leui-
culis argumentis, quæ prima aggressione re-
felli manifestè possunt, ex quibus, & a-
liorum fides, non sine damno periclite-
tur.

Magnus pondus obtinet oratio, vbi non
tantum furem, & homicidam clamat, sed
quare, & quomodo, manifestis addicit argu-
mentis.

Quintò, callidum est accusationis genus, vbi
cum acriter, & multis criminibus vigeas, di-
cas tamen te plurima modestiæ causã præ-
termittere, hoc lucrari ex tua moderatione
reum, vt minus videatur sceleratus, quàm ip-
se sit. Parcendum auribus iudicium, consu-
lendum verecundiã, Hominem ea admisisse,
quæ à verecundo aduersario audire non pos-
sunt. Quod si nauiter impudens fuerit in par-
tando, te in commemorando minus verecundum
fieri non debere.

Deinde quæ dicas, molliter, & si rigide ne-
cessitate actionis adductum dicere te esten-
das: Hæc species modestiæ est apud graues

Accusatoris
sinceritas.

Accusatoris
officium.

Amplificatio
omnia pue-
rorum.

personas ad persuadendum efficac.
Accusatori
oauendū à
sanguinaria
voluntate
expromēda.
 Sexto, nunquam sanguinaria voluntas expromenda est: nunquam capto, & vndique circumuento muliebriter insultandum: sit enim plerumque, vt odium, quod cupimus accendere, cum vehementior fuerit rei calamitas, deferueat, & vicissim locum miserationi cedat. Itaque & acres etiam accusatores significant se non hominis cruorem sitire, qui ab omni crudelitate sit alieni, sed dolere quod reus se in eos laqueos coniecerit, vt nisi cum maximo legum, & reip. detrimento saluus esse non possit.

Pene illi expedire vt quamprimum damnetur, vt moriatur, & commune odium excipiet. Alia tamen ratio est, vbi & molliores timeantur iudices, & valde infamis, ac scelestus est reus; tum enim graua quaque atrociter commemorantur, & impunitas futura licentia exaggeratur, vt nullum ei pateat effugium.

De Apologia, & purgatione.

CAPVT XXXIII.

Apologia, siue purgatio, defensio est, quae accusationi opponitur. Hæc pro persona, rerum, & argumentorum ratione varia, & multiplex esse solet.

Etenim si, qui se purgare conatur, est nocens, & acerrimum habet accusatorem, grauior ei nascitur, & operosior defendendi ratio. Itaque vbi res manifestissimis tenetur indicijs, iuuat facti excusationem à varijs, quæ in rem cadere solent, circumstantijs potius agredi, quàm frustra iustificando laborare.

At vero si innocens est, qui accusatur, & cum calumnia futura est concertatio, *potentissimum defensionis telum est innocentia.*

Innocentia
telum potē-
tissimum.
 Et vix vllus inuenietur tam callidus in suctelis calumniator, qui saltem aliquando non impingat. Nam mendacia, vt preclare dictum est ab antiquo poeta, cauda vt plurimum nigricant, & in extrema sui parte falsa deprehenduntur.

Magna autem est habenda personarum, & *Apologia v.* rerum ratio. Nam si Apologia habenda est *suus apud* ad Reges, & Principes, qui errore communi inducti, & ab improbis calumniatori-

bus decipri, in nos fuerint iniquiores, quam eorum dignitas postulabat, non sunt temerè conuictijs irritandi, sed mihi potius veritate, & prudentia de rebus edocendi, quò agnita grauitate aduersarioi, fraudibusque detectis respiscant, & sint nostris partibus in potestremum æquiores.

Tum verò maximè hæc lenitas, vel potius quædam minimæ fucate orationis maiestas requiritur à Christianis, & religiosis personis, vt ipsi moderationis, quam profitentur præ se ferant documentum. Quam ratio preclare ab Athenagora, & Iustino in Apologijs inita est, nunquam enim non honorificè Imperatores, & Senatum appellant, & ille quidem modò *μεγάλης βασιλείας*, modò *μεγίστους, φιλανθρώπους & φιλομαθητάους* maximos, humanissimos, eruditissimos nominat; hic sacrum senatum *ἱεράν σύγκλητον*, Senatū atque omni conuicio abstinentes robustis argunt rationibus, qui certè modus efficax est, & potens.

Alius est acrior, & magis aculeatus, qui ad improbos, & virulentos calumniatores coercendos adhibetur, qui vt sunt ceruicose cuiusdam audacia, leuioribus remedijs sanari minimè possunt. Sed vt Tigres Musica, ita illi suauitate orationis efferrantur.

Tales sunt Hæretici Ecclesiæ nomini & religionis ordinibus perinfecti, quos Ecclesiastici scriptores, & viri sancti non molli brachio tractare solent. Talis fuit ille Apollon, qui cum in antiquam Iudæorum religionem stomachum petulantè eructasset, multa de Moysè, & Patriarchis pessimè fabulatus, à Iosepho aceri, & neruoso scriptore non leniter carpitur, & confutatur. Nec molli stylo Græcos *φλογέλατας & φιλοπατριμονας* Christianæ scilicet religionis derisores excipit Theodoretus, aut Iulianum mellitis verborum globulis perfundit Nazianzenus: sed in Dei causa faces orationis spirant, quas ardor spiritus in istis argumentis suggerit.

Ordo autem, & dispositio Apologiæ talis est. Præmitti solet exordium, in quo defensionis istius ratio affertur, & nonnulla de rei circumstantijs delibantur, quibus ad confutationem fiat apparatus. *Apologia*
methodus.

Mox ipsa refutatio succedit potissima pars Apologiæ, in qua institucnda triplex ferè dispositio seruat.

*Apolo-
dispositio
triplex.*

Alij enim ex tota accusatione certa sibi, ac præcipua capita confutanda præstipiunt, quibus enervatis, tota facîle aduersariorum corruat oratio.

Sic Athenagoras apologiam in tria capita totam diuidit, & proponit his verbis. τρία ἐπισημίζωσιν ἡμῖν ἐγκλήματα, ἀδούτητα, δουλεία δέπνα, οὐδὲ ποδῶν ἐμίσση. Trium flagitiorum infamis rumor de nobis spargitur: impietatis, Thyestiarum epularum, concubicus incesti. Quæ si vera sunt, postulat, ut Christianorum gens funditus excindatur: sin falsasit apud Imperatores veritati locus, & innocentie perflugium.

Mox singula crimina discutit, & refellit. Ad summum perorat à prolixo Christianorum in Imperatores studio, & obseruantia his verbis.

*Athena. in
Apol.*

Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα πᾶσι μὴ πικρὰ παρὰ τοῦ θεοῦ κερύτατος διὰ ἐχθρῶν τῆν βασιλείαν, αὐξήσῃ, & ἐπιδοσὴν ἡ ἀρχὴ ἡμῶν πάντων ἐπιχειρίων γιγνομένη λαμβάνῃ, τὸτο δ' ἐστὶ καὶ πρὸς ὑμῶν ὅπως ἡρεμον καὶ ἡσυχίον βίον διὰ σαδου, αὐτῶν δὲ πάντα τὰ κεκλευσμένα προβύμας ἐπηρετῶσιν.

*Christiani
qui pro Im-
peratoribus
preces soli-
ci.*

Non enim pro imperio vestro preces ad Deum fundimus, & ut filius (quod iustissimum est) in regno olim parenti succedat, utque imperium nostrum magis magisque semper augetur. Denique omnia nobis ex animi sententia eueniant, oramus, quod & nobis salutare fuerit, ut quietam, tranquillamque vitam degentes vobis interim ad qualibet imperata deseruiamus.

Hæc ratio apta est, cum diuisio commode fieri potest. Nam & oratio solutiorem habet tractum, & maiorem lucem perspicuitatis. At ubi ab accusatore multa, & minuta per totam orationem sparsa sunt, quæ tamen refelli oporteat, pugnandum est cæsum, ex quo quid sit oratio magis abrupta, non minus tamen habet neruorum.

Hanc viam iniit Iosephus aduersus Apionem, cum enim ille minutis fabulis accusationem referisset de Moyse Heliopolitano, Sabbathosi, Zibido, & similibus multa commentus, Apologeticus ex vno in aliud per abruptum saltit, quamquam non sine transitionum artificio, quæ res in eo genere difficilis est.

Proponit autem breuiter aduersarij calumniam, totam vim contrahens in pauca, deinde si leuis est, irridet, si quid habere videtur probabilitatis, infringit hoc modo.

Ἀκῶσαι δὲ φησι τῶν προσηυτέρων, ὅτι Ἰωσήφ. ἡ. μωσῆς ὁ ἡλὴν παλιῆς ἀφρονότι νεώτερος μὲν ἀδουεῖ. Ἄφ. ἔν αὐτῶν, ἐκείνοις δ' πιστεύσας, τοῖς διὰ τῆν ριον. ἡλικίαν ὄπταμένοις αὐτὸν καὶ συγγενομένοις.

Accepisse autem se dicit à maioribus naru Moyse Heliopolitanum: scilicet ipse iunior, sed his fidem habens, qui per atatem illum familiariter nouerant.

Deinde huius calumnie vanitatem explo-dens. Et de Homero quidem poeta, quamuis Grammaticus, non posset, quamam sit eius patria, certo affirmare, neque de Pythagora tantum non heri, nudiis ac tertius nato: De Mose vero tam multis annis illos præcedente, tam facîle decernit, credens seniorum narrationi, vnde manifeste illum mentiri apparet.

Quin & temporum ratio, quibus Mosera ait eduxisse leprosos, & cæcos, & claudos belle concinir iuxta Grammaticum hunc diligentissimum, & cæc. Ita singula perstringit, & eludit.

Hæc idem præstat M. Tullius in Apologia, quam pro se habet secunda Philippica, vbi Antonij argumenta quasi minutis sagittas cursim infringit, ut.

Contra rem suam venisse me nescio quomodo questus est. An ego non venirem contra alienum pro familiari, & necessario meo? Non venirem contra gratiam non virtutis specie, sed ætatis flore collectam? Non venirem contra iniuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non iure prætorio.

Cic. 3. Phil.

Deinde salit in aliud:

At enim te in disciplinam meam tradideras: Nam ita dixisti: Domum meam venitaras: Næ tu si id fecisses melius famæ, melius pudicitie tue consulisses: sed ne fecisti, nec si cuperes tibi per C. Curionem facere licuisset.

Tertius apologia, seu purgationis modus est scriptis codicibus aptior, quam pronuntiat orationibus, vbi non tantum aduersariorum sensus referuntur nostris comprehensententijs, sed ipsamet eorum verba commemorant.

*Apologia
tertius mo-
dus.*

memorantur, discutiuntur, minutatim confutantur. Hanc methodum sequuti sunt Basilii in Eunomium, Cyrillus in Iulianum.

De Inuectiua.

CAPVT XXXIV.

ET si ad demonstratiuum genus magis pertinere videtur inuectiua tractatio, quando tamen huic generi frequenter immiscetur, & a nonnullis in eo collocatur ordine, non pigebit hic aliqua de ea tem adscribere. Quod apud poetas est satyra, hoc ferme apud oratores inuectiua oratio, scilicet mordax, & ad perstringendos hominum mores accommodata. Differt ab accusatione, quod hæc fori cancellis concludatur, illa extra fori sepea volitet, hæc damnationem rei intendat, illa notam potius spectet infamiae: Hæc modum, & ordinem teneat magis temperatum, illa furore quodam ingenij, & orationis impetu potius rapiatur.

*Inuectiua
ut differt ab
accusatione*

*Inuectiua
duplex.*

Duplex est autem inuectiua; vna in homines, altera in vitia. Quæ hominum, priuarum scilicet personarum spectat infamiam, numquam temere usurpanda est, nisi tales ipsi sint, qui exagitantur, vt in summam desperationem prolapsi, & apud omnes infamia notatissimi nullum bonæ spei locum reliquerint.

Hæc enim plerumque in eos assumuntur tela, qui viuos, & mortuos vulnerent, & eorum infamia terrorem alijs, vitiorumque odium sempiternum inurant.

Hac mente D. N. zianzenus in Iulianum, D. Hilarius in Constantium pro Catholica religione sunt inuecti. Qui vero priuata solent odia per maledicos stylos in principes viros eructare, parum alijs proficiunt, sibi plurimum nocent.

Ridenda poemata malæ,

Quam te conspicua diuina Philippica fami.

Volueris à prima qua proxima.

Alter, quæ in hominum mores, & deprauatæ vitæ licentiam inuehitur, vtilior est, & melior. Constat autem ex philosophiæ præceptis, & altissimæ disciplinæ oraculis, quæ vi, & robore amentatæ cuiusdam orationis altissime desiguntur in pectora.

Rursus alia inuectiua, vt Satyra Comica plus habet salis, & moralis vrbanitatis, etiam dum vitia perstringit, haud obscure depingit. Qualia nimis multa sunt in Petronij Satyrico. Alia profus acris, & generosa est, fluens ex sublimi sapientia, nihil comicum, nihil leue, & iudicium affectans; sed tota in carpendis moribus posita. Extant certè nonnulla in ipso Arbitrio præcella, & inuectiuis maioribus digna. Qualia sunt ista.

*Inuectiua
grauis.*

Et quis mihi hanc solitudinem imposuit? adolescens omni libidine impurus, & sua quoque confessione dignus exilio, stupro liber, stupro ingenuus, cuius anni ad tesseram venerunt, quem tamquam puellam conduxit etiam, qui vitium putauit.

Quid ille alter die, qui tanquam togæ virilis toam sumpsit, qui ne vir esset à Matre persuasus est, qui opus muliebri in erg. stulo fecit, qui postquam conturbauit, & libidinis sua solum verit, reliquit veteris amicitia nomen, & pro pudor! tamquam mulier sequituleia vnius noctis tactu omnia vendidit. Hæc in personam. At in mores grauius, & sententiosè.

Nemo cælum putat, nemo iusiurandum seruat. Nemo Iouem plus facit: Sed omnes operis oculis bona sua computant.

Quod vero ad ordinem, & diuisionem attinet, si ista est inuectiua in hominem, tum eodem filo pertextitur, quo vituperatio: vel enim vitam inspicit a puero, perstringitque singula magna orationis libertate, & toto amplificationum apparatu, vel certis insit capitibus, & vitijs, quæ sibi exaganda proposuit, vt ex orationibus Demosthenis in Aristogonem, Ciceronis in Antonium, Pisonem, Caillinam, Vatiniuum licet agnosceret.

*Inuectiua
ordi.*

Ferax est istud, & proeliue argumentum, nec ei, qui per istas reperit orationes deesse forma dicendi potest. Quod si inuectiua obiter tantum assumitur, tractatur vt amplificatio per certa argumenta, & figuras, quæ ad inimicos sensus vellicandos plus habeant virtutum.

De obiurgatione.

CAPVT XXXV.

Obiurgatio differt ab inuectiua, quod hæc non est aduersus inimicos, illa dilectos etiam etiam aduersus amicos.

*Obiurgatio
non est aduersus
inimicos, sed etiam
aduersus amicos.*

attingat. Hæc flagrans sit, & tonans, illa a-
eris quidem sæpè, sed longè moderatior: Ad
summum hæc nocere vt plurimum cupiat,
illa prodesse. Est enim fermè obiurgatio supe-
rioris ad inferiore, ob delicta quædam re-
prehensio, spectans emendationem eius, qui
arguitur. Vel igitur Imperatoris est ad mili-
tes, vel Principis ad subiectos, vel Pastoris ad
gregem, vel Præceptoris ad discipulos.

Quamobrem pro varijs personis, & inge-
nijs varia esse solet. Alij ita sunt ad obiur-
gationes nati, vt vultu ipso ad senilem, terri-
camque grauitatem composito, & tono vo-
cis, cui plurimum inest siccitatis, increpationem
ferant. Itaque haud multis egent ad
obiurgandum artibus.

Alij mitiore ingenio præditi, licet mul-
tum in fingenda grauitate, trutinandisque obiur-
gationibus laboris impendant, sparsa ta-
men naturæ suæ relinquunt vestigia, ex qui-
bus agnoscuntur, & quicquid agant, minus
terrent, & timentur. Rursum personæ, quæ in-
crepantur, aliæ sunt duræ, ceruicossæ, recorde-
s, apud quas nisi fremueris. *Vt pontem indi-
gnatus oaxas,* non magis proficies, quam si fe-
stuca chalybem perforare contendas.

Aliæ sunt molli, pauidoque ingenio, quas
si vehementius terueris, perditurus es. Quid
& quoue loco, & qua ratione agendum sit,
artifex eloquentiæ prudentia dictabit. Hoc in
vniuersum de methodo dici potest. Primum
cum obiurgatio sit propter delictum, erra-
tum ipsum ob oculos ponendum est, vt eius
grauitate moueatur is, qui increpatur. In quo
magna est prudentiæ animaduertere, vt si le-
ue sit, aut mediocriter non nimis, exaggeretur,
maximè apud prudentes personas, quæ re-
rum momenta norunt ponderare. Tantum
enim abest, vt oratio plus habeat grauitatis,
imò de auctoritate multum deperdit, cum
leue aliquod delictum supra sensum com-
munem, & sanam opinionem extollit: fit e-
nim vt ficta, & declamatoria credatur oratio,
& minus habeat ponderis in veris, quæ cre-
ditur fictis delectari. At si grauius crimè est,
certè cum dignitate orationis exaggerandum
est, & iuuat aliquando in exordio vsurpare,
quod Germanicus contra se uos, & rebelles
milites dixit apud Tacitum.

Quod nomen huic cœtui dabo? Militæ
appellem, qui filium Imperatoris vestri val-
lo, & armis circumfeditis? An ciues, quibus
tam proiecta senatus auctoritas? Hostium

quoque ius, & sacra legationis, & fas genti-
um rupistis.

Ita igitur crimen discretè proponendo satis
exaggerat.

Re demum proposita, quo grauitas facino-
ris plenius appareat, dilatur à circumstantijs
rerum, locorum, temporum, personarum, &
similium, vt *Pyimane, & vicesima legiones:* &
in eo verbo *adde* est egregium, quia vter-
que ordo strenuus antea, & fidelis, & summis
beneficijs affectus fuerat. Mox commemoratis
pristinjs decotibus, & cum præfenti furo-
re comparatis, *Egregiam duci vestro grauitam
refertis.*

Hic appositè inferitur plena grauis queri-
monia expositio, contra ingrati animi
fœditatem. Mox succedit comminatio. *Hunc
ego nuntium Patri lata omnia alijs è prouincijs
audienti feram?* Hic ordo latis est perspicuus,
& efficax. In modo cauendum est maximè a-
pud liberalia ingenia, ne quid sit nimis cla-
mosum, iracundum, querulum, subinsulsum:
Nam qui vehementius clamant, nõd plus a-
liquando proficiunt, quam canes isti latrato-
res, & suam, si quam habent, auctoritatem ex-
ponunt ludibrio.

Quia verò fructus obiurgationis est emen-
datio, temperandum est aliqua mellis parti-
cula, quicquid fuerit acrimoniæ, vt ingenia
ad spem, & amorem, tacitis stimulis prori-
tentur.

Et id obseruauit Tacitus in peroratione
nobilis illius obiurgationis. *Inu D. ne Au-
guste celo recepta mens, tua pater Druse ima-
go, cui memoriam, isdem istis cum militibus, quos
tam pudor, & gloria intras, eueant hanc ma-
sculam.*

Ad id verò consequendum efficacissima
res est, si qui obiurgatur amari se, & amoris
caussa obiurgari sciat, tum condoleas, tum in
partem oneris, & penæ veniat, tum pristinae
virtutis recordatione titilles, spem eius emē-
dationis habere te ostendas, fructum, & spe-
ciem virtutis exhibeas, dura omnia, & aspera
reluctanti futura proponas. Hæc animos fle-
scunt, & inducunt, si modo dociles sint, & fle-
xibiles.

At si parum moueantur, iuuert aliquan-
do per comminationem grauem & concisã
desinere, quæ instar tonitru terreat, & qua
parte sit crepturum fulmen, cogitandum re-
linquat. Sed nos in eo genere Demosthenis,
ac M. Tullij, modum longè diuersum antea

Mamma

nota.

Mites perso-
na obur-
gat. minime
apta.

Obiurgatio.
nis metho-
di.

Obiurga-
tionis aptu-
mitum.

Cornel.
Tacit.

Annal.

Obiurga-
tionis ars.

notauimus, varia quoque exempla in charac-
teribus orationis ciuili expromemus.

illa Iudaeorum apud Petronium praesidem in
Philone.

De expostulatione, & exprobra-
tione.

CAPVT XXXVII.

Expostulatio est grauis quedam querimo-
nia de accepta iniuria, quae duabus fit par-
tibus; expositione iniuriarum, & petiti-
one satisfactionis vel tacita, vel expressa. Ar-
tificium huius orationis est primum, vt non
sumus nimis queruli.

*Expostula-
tio quid?*

*Eius artifi-
cium.*

Nam vitiosa est illiberalitatis, quod fer-
me in calamitosis, pauperibus, pueris, & mu-
lieribus frequentius est. Sicut enim felicitas
superba est, ita querula calamitas, & omnis
imbecillitas. Quae de Ioue ipso (vt ait Theo-
phrastus) queritur, non modo si non pluat,
sed etiam si ferius. Hac labe infectos homi-
nes vitandos docet Seneca illi, qui tranquil-
lam vitam degere velit.

*Tristes &
Querula o-
diogi.*

Praeipue tamen vitentur tristes, & omnia
deplorantes, quibus nulla non causa in que-
relas placet. Constat illi licet fides, & bene-
uolentia, tranquillitati tamen inimicus est
comes perturbatus, & omnia gemoens.

*Seneca l. 2. de
Tran.*

Accedit quod saepius querendo minus
proficiamus apud aures, quae iam ad huius-
modi querelas obdurerunt. Secundum est,
vt querimonia, si modo grauis sit persona,
nihil habeat nimis fractum, imbecille, & de-
missum.

Hoc enim muliercularum est. At quanto
plus afficiunt, qui non sunt in malis commemo-
randis ambiciosi. Sed multa se generoso
silentio suppressere ostendunt, & ea ipsa,
quae commemorant, non sua causa dicere se,
sed honesti, aut alienae utilitatis ergo profi-
tentur. Tertium, multum afficit eximia que-
dam lux tolerantiae, & qua appareat nos multa
tulisse, multa nostro silentio pressisse,
& proprijs detrimetis sanasse: Nunc quod
instat tantum esse vt dissimulari non pos-
sit.

*Tolerantia
lux auarabi-
da.*

Quartum, diligenter spectandum est cuius,
& apud quos sit expostulatio, & ob quas ini-
urias expostulet. Si miserorum est, & oppres-
sorum apud superiorem potestatem, solet esse
miserabilior, & verbis effusior, qualis est

Audiaton γὰρ ἀνδραγαθὸν ἀντιχῶν,
Alia ratio est cum grauis persona apud patrem
sibi amicum expostulat, quem non cupit vl-
cerare, sed sanare: tunc enim generositatis
plena debet esse querimonia, qualis ea est
M. Tullij de Antonio Philippica prima. Vi-
de enim qua prudentia, quoque artificio pro-
greditur.

Pauca querar de hesternis M. Antonij ini-
uria, cui sum amicus: idque nonnullis eius
officio debere esse praeme etiam semper tuli.
Ecce tibi initio pauca questurum se pollicetur,
odiosa enim querela muliebribus, deinde
quo temperamento premunit.

*Querela Ci-
ceronis pla-
na grauitas.*

Cui sum amicus, iam exponit rem. Quid
tandem erat causae, cur in Senatum hesternodie
tam acerbe solus cogerer? Solus ne aberam?
an non saepe minus frequentes fuisti? An ea
res agebatur vt etiam aegrotos deferri oporteret?
Si hic de morbo suo, quaevis multa dixisset,
fuisse fortassis inepte querulus: sed qua
sobrietate?

An a res agebatur, vt etiam aegrotos deferri
oporteret? Annibal credo erat ad portas, aut
de Pyrrhi pace agebatur. Deinde: At ille vobis
audientibus, cum fabris se domum meam
venturum esse dixit. Nimis iracunde hoc
quidem, & valde intemperanter. Cuius enim
maleficij ista poena est, vt dicere in hoc ordine
auderet, se publicis operis disturbaturum
publice exstructis sententia aedificatam
domum?

Generosa plane, & regalis animi querimonia!
At si vis querelam muliebrum in omnem vim
doloris intemperanter effusam, lege epistolam
Adconorae Reginae Angliae ad Caeselinum
Papam, quae est centesima quadragesima
quarta, vbi de vinculis filij queritur: nihil
inuenies istis querelis tristius, aut flebilius.

*Querela A-
leonorae dele-
re intempta.*

Expustulationi vicina est exprobratio: est
enim grauior quaedam, & magis incensa ex-
postulatio cum indignatione mentis, qua
fieri solet in ingratos, crudeliter, & improbos.
Continet autem expositionem beneficiorum,
quae in eos congesta fuerint, per comparatum,
seu contentionem, malitiae, improbitatis,
crudelitatis, quam ipsi pro meritis repederint.
Quod si innocenti a quo erant iniuris, &
amplissimis affecti donis, vitam casu
aliquo, aut summa improbitate eriperint.

tunc

tunc graue solet oriri exprobrationis, & cō-
miserationis genus.

Graviter admodum exprobrationem
Didonis aduersus AENEAM pinxit Virgi-
lius.

Exprobratio Didonis a
pud Virgi-
lium

Num fletu ingemuit nostro, num lumina
flexit,

Nunc lachrymas victus dedit, aut miseratus
amantem est.

Qua quibus anteferam? iam iam nec maxi-
ma luno,

Nec Saturnius hac oculus pater afficit aquis.

Nuquam tuta fides, eiecitum litore egentem

Excepi, & regni demens in parte locavi.

Amissem classem, socios à morte reduxi:

Heu furys incensa feror, nunc Augur Apollo.

Nunc Lycia sorte, Nunc & Ioue missus ab

ipso

Interpres Diuū fert horrida iussa per horas,

Scilicet is iuperis labor est, ea cura quietos

Sollicitat.

Mox sequitur comminatio.

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas

Spero equidem medius (si quid pia numina

possunt)

Supplicia hausurum scopulis.

Nec minus pathetica est exprobratio illa A-
tiadæ à Thefeo desertæ apud Catullum.

Siccine me patrijs abuectarum perfide ab oris,

Perfide deserto liquisti in litore Thefeu?

Siccine discens neglecto numine Diuum,

Immemor ab deuota domum periuria portas?

Nullane res potuisti crudelis flectere mentis

Consilium?

Deinde,

At non hac quondam nobis promissa dedisti?

Non hoc misera sperare iubebas,

Sed cornubia lata, sed optatos Hymenaios,

Qua cuncta aerij discerpunt irrita venti.

Mox succedit aperta exprobratio.

Certe ego te in medio versantem turbine lethi

Eripui, & potius germanum amittere creui.

Quam tibi fallaci supremo in tempore des-

sem.

Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusq;

Præda, nec iniecta tumulabor mortua terrâ.

Hinc aditus ad aculeatas inuectiuas, que-
rimonias, & execrationes,

Quanam te genui sola sub rupe leana?

Quod mare conceptum spumantibus expuit

undis?

Qua Syris? qua Scylla vorax? qua vassa
Charybdis?

Talia qui reddis pro dulci premia vitæ.

Ad summum in petiurum caput cuocan-
tur vltices furia.

Quare facta virum multantes vindico por-
na

Eumenides, &c.

Certè magni spiritus hauriuntur à poe-
tis, & sunt ipsi præclari eloquentiæ artifi-
ces. Fac enim ista verbis, & numeris orato-
rijs decurrant, quæ grauior institui potest ex-
probratio. Habes & præclarum eius ora-
tionis exemplum in epist. Ciceronis ad O-
ctauium, à nobili aliquo declamatore non
imperitè conscripta. Ista enim satis acriter
vellicant.

Quæ tibi non antequam postulares, ma-
iora quàm velles, plura quàm sperares, deru-
lit Senatus: dedit falces, vt cum auctoritate
defensorem haberet, non vt imperio se ad-
uersum armaret. Appellauit Imperatorem
hostium exercitu pulso, tribuens honorem,
non vt sua cæde cæsus ille fugiens exercitus
te nominaret Imperatorem. Decreuit in foro
statuam, locum in Senatu, summum ho-
norem ante tempus. Si quid aliud est, quod
dari possit, addat. Quid aliud est maius, quod
velis sumere? sin autem supra ætatem, supra
consuetudinem, supra etiam mortalitatem
tuam tibi sunt omnia turbata. Cur aut ingra-
tus crudeliter, aut immemor beneficii sui
secleratè circumferbis Senatam? quo te mi-
simus? à quibus reuerteris? contra quos arma-
uimus? quibus arma cogitas inferre? &c.

Poeta mag-
nos spiri-
tus eloquen-
tia suggu-
runt.

De Deprecatione.

CAPVT XXXVIII.

Deprecatio est incommodi alicuius, vt à Deprecatio
missionis bonorum, ignominia, suppli-
cij denique, & mortis, per supplicatio-
nē auersio, quæ ipsidem pertexitur locis, quos
in sedandis iræ commotionibus antea nota-
uimus. Hæc pars in perorationibus maximè
dominari solet, & vehementes plerumque
fortitur emissiones. Si coniectus non est re-
us, precatur, vt sit innocentia, contra cal-
umniam peruersitatem, & atrocem iudicij

Mmm 2 pla-

*Deprecatio
obtinuitis.*

plagam, tutum, ac venerabile per fugium. Si constat de crimine, quod, vt plurimum videtur innuere deprecatio, poenam, & supplicium conatur auertere, aut certe moderari. Quamobrem haec oratio spectat eos, qui pleniorē habent ignoscendi potestatem, suntque ipsa natura, ad lenitatem, mansuetudinemque propensi. Si enim apud Iudices, qui ex allegatis, & probatis, ferre sententiam cogantur, nec summam vitæ, & necis habeant potestatem, hæc instituat agendi ratio, vel etiam apud eos, qui cum possint ignoscere, tamen obfirmato quodam mentis rigore, in suscepto semel consilio, non se, us ac saxum capitolinum, manere solent immobiles, verendum est omnino, ne tota actio superuacanea futura sit; quanquam miseri, qui omnia perdidērunt, solent quoque, leuius verba perdere. Primum deprecationis artificium est, vt molles eorum, quos placare animus est, tenemus aditus, postquam vel temporis longinquitate se non nihil remiserit, iracundia, vel rebus lætis, & florentibus, quæ decerpente successerint, quasi ductu obruta languescat. Secundum, vt adhibeamus, ad deprecandum personas, vel gratiosas, & potentes, quibus pudor sit aliquid negare: vel maxime miserabiles, quales sunt senes, pueri, mulieres luctu, & squalore confectæ. Tertium, vt si crimen erroris potius humani, quam improbitatis ostendere possimus, id nauiter præstemus: sin autem suspecta futura est omnis defensio, præstat aliquando crimina vel ma-

ximum fateri, ne si rationibus nimis contentiosus oblectemur, eius qui demulcet animum, non tam ad veniam, quam ad pugnam stimulatus incalescat, & vincendi studio feratur: quin etiam dum crimen minuitur, putet sibi de clementiæ laude detrahi, si ignoscat, quod non magnam scilicet culpam sit remissurus. Quartum, loci communes, qui-
*Eiusdem in
ei comm.*
bus ad hanc orationem tractandam vtentur, ducuntur à laude, & præstantissimis fructibus clementiæ; si quid enim in hac parte raturum est, non videtur omittendum, quanquã extra rem longius vagandum est. Priuata rationes ducuntur ab adiunctis, à conditione scilicet personæ, cui poscitur venia, vt à nobilitate, prudentia, bonis artibus, antecævitæ Innocentiæ, promeritis in Remp. crudelitate, & indignitate supplicij; securitate, & vtilitate ignoscendi, & ijs similibus, quæ ad propulsandum mortis periculum, sagax ingenium excogitare solet. Postremo loco adhibentur affectus, aporiæ, querimoniæ, obsecrationes, quanquam decorum personæ
*Deprecatio
nisi affidit.*
semper retinendum est, & si grauis sit, nihil nimis demisse, & muliebriter orandū. Quamobrem Philotas apud Curtium mirificam habet rationem sibi ingeniæ nobilitatis. Non enim humiliter supplicat sibi ignosci, sed ea grauitate, & affectu querimonias ciaculatur, quæ ad Alexandrum, vel ferreum, si audiuisset, ad veniam largiendam coegisset.

Finis Libri Duodecimi.

DE